

HYVÄN ELÄMÄN KULMAKIVET -KURSSI

Menetelmä lastensuojelun avohuollon tukitoimeksi

Anneli Nieminen

Opinnäytetyö, kevät 2013

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) +

diakonin virkakelpoisuus

Jos minä en ole itseäni varten, kuka on minua
varten? Jos olen vain itseäni varten, mikä olen?
Jos ei nyt – koska?

Babylonialainen talmund (Adams 1999, 16)

TIIVISTELMÄ

Nieminen, Anneli. Hyvän elämän kulmakiviä lastensuojelun avohuollon asiakkaille. Diak Pohjoinen, kevät 2013, 51s.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tehdä elämän perusasioita käsittelevä kurssi käytettäväksi tukitoimena lastensuojelun avohuollon asiakkaina oleville nuorille. Kurssi on rakennettu yhdessä KH Turva Oy:n kanssa. Opinnäytetyön tavoite oli kehittää tuote, joka antaa nuorille mallioppimiseen pohjautuvia kokemuksia sekä perhetyön että tutkimusten perusteella haastavaksi osoittautuneissa elämän osa-alueissa.

Opinnäytetyö toteutettiin tuotteistamisprosessia käyttäen. Kurssia kootessa selvitettiin eri osa-alueiden tarpeellisuus perustuen omiin ja yhteistyötahojen kokemuksiin nuorten haasteista ja ongelmakohdista. Kurssista pyydettiin palaute yhteistyötahoilta ja sen on koettu tarjoavan nuorten tarvitsemia työkaluja elämänhallintaan. Kurssille on tarkoitus hakea hankerahoitus, jolloin sen todellinen käytännön toimivuus pystytään todentamaan ja sisältöä tarvittaessa päivittämään.

Kurssi käsittää suomalaisen elämän perusarvoja. Lähtökohtana kodin arkisten asioiden hoitaminen ja tunteiden hallinta elämänläheisesti. Kokonaisuus on mahdollista toteuttaa ryhmämuotoisena kurssina tai yksilöohjauksena. Hyvän elämän kulmakiviä -kurssin on tarkoitus antaa mallioppimiskokemuksia käytännön ja keskustelun kautta nuorille, jotka ovat itsenäistymisvaiheen kynnyksellä elämässään eivätkä kotoa saadut eväät ole riittäviä.

Asiasanat: lastensuojelu, avohuolto, elämänhallinta, mallioppiminen

ABSTRACT

Nieminen, Anneli. Corner stones for good life programme – for clients of child welfare as in non-institutional social care and support. 53p. Language: Finnish. Oulu. Spring 2013

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose for the thesis was to create Corner stones for good life – a training programme for children and youngsters who are customers of child welfare at the early stages. KH Turva Oy (a security company) gave the opportunity and support needed to create this programme. The purpose of the thesis was to give examples for child welfare customers of social learning and proper interaction in the society.

The thesis was made by using productisation. The information was gathered based on the author's and chosen partners' experiences from challenges and problems that youngsters had faced in their lives. Feedback was asked from partners about the training programme and it has been encouraging so far. A further plan is to apply for financing for the pilot training programme so the functionality can be demonstrated and programme can be updated when needed.

The training programme includes Finnish basic life standards and life skills, giving tools for handling difficult emotions and situations that may occur in real life. This training programme was made in the first hand for groups but it can be used also as individual guidance. Based on feedback Corner stones for good life programme gives tools to youngsters who are struggling with basic skills to build a good life towards their independency.

Keywords: child welfare, non-institutional social care, life control, social learning

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Lastensuojelun avohuolto ja tukitoimet.....	11
2.2 Nuoruus.....	14
2.3 Oppiminen	15
2.4 Mallioppiminen	18
2.5 Elämänhallinta.....	21
2.6 Tunnelukot.....	23
2.7 Diakonia ja Raamatun yhteys sekä sosionomin ammattiosaaminen	26
3 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE, TARKOITUS JA LAATU.....	29
4 TUOTEPROSESSI	31
4.1 Asiakasprofiili	33
4.2 Yhteistyökumppanit	33
5 HYVÄN ELÄMÄN KULMAKIVET –KURSSI.....	36
6 OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI	41
6.1 Asetettujen tavoitteiden toteutuminen ja ammatillinen kasvu	41
6.2 Koulutuskokonaisuuden testaus ja arviointi.....	41
6.3 Opinnäytetyön eettisyys	42
6.4 Opinnäytetyön luotettavuus.....	43
6.5 Jatkotutkimushaasteet.....	45
7 POHDINTA	46
LÄHTEET	49

1 JOHDANTO

”Miksi pitää nousta sängystä ajoissa ja lähteä kouluun? Mua ahistaa ja mä haluan pötkötellä sängyssä ja ehkä vähä pelata pleikkaa. Ai jos mulle tulee nälkä, no sit mä lämmitän vaik lihiksen mikros. Kaikki massit on menny energiajuomaan, euron hampurilaisiin ja kaljaan – nii ja röökiin.” Miten me voimme aikuisina olettaa lasten ja nuorten oppivan tämän yhteiskunnan mallin elää, jos he eivät sitä kotonaan koskaan pääse näkemään? Vanhemmat, jotka eivät koskaan lähde töihin, antavat saman mallin lapsilleen. He malliopettavat vaikka tahtomattaan.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on rakentaa mallioppimiseen ja suomalaisiin perusarvoihin nojaava käytännönläheinen kurssi käytettäväksi tukitoimena lastensuojelun avohuollon asiakkaana oleville nuorille. Kurssin jälkeen olisi ainakin kerran kuullut tai nähnyt, miten voidaan toimia oikein tämän yhteiskunnan näkökulmasta tarkasteltuna. Kokonaisuus voidaan toteuttaa joko ryhmä- tai yksilömuotoisena asiakkaan tarpeista riippuen. Perhetyön asiakkuuksien piiriin kuuluu aikuisuuden kynnyksellä olevia nuoria, joiden elämänhallinnan taidoissa on vakavia puutteita tai niitä ei ole ollenkaan. Koulutuksen tavoitteena on käydä läpi suomalaisen elämän arvoja ja elämässä tarvittavia perustaitoja. Monesti näiden taitojen puuttuminen on seurausta lähtökohdista, missä nämä nuoret ovat kasvaneet. Nuorilta asiakkailta puuttuu usein kyky ottaa vastuuta omista tekemisistään. Syyllistä oman elämän haasteisiin tai ongelmiin haetaan aina ulkopuolelta.

Ryhmässä toimiminen on monelle täysin vierasta tänä yksilöllisyyttä ihannoivana aikana. Asioiden selvittäminen konkreettisesti ihmisten kanssa ilman tietokoneen apua on näille nuorille täysin vieras asia. Esimerkiksi osallistuminen ja itse tekeminen – miten laitan ruokaa, miten osallistun kodin arkeen, miten hoidan raha-asiani kun lähden omilleni ja niin edelleen tuottavat vaikeuksia. Pitkäjänteisyys on vieras käsite näille diginativeille, jotka ovat tottuneet päättämään kaikki asiat hiiren nappia painamalla tai tekstiviestillä. Nämä nuoret eivät ole valmiita tekemään töitä oppimisen ja pitkäntähtäimen

suunnitelmien saavuttamiseksi. Isoja hankintoja varten ei säästetä vaan hankinnat tehdään täysi-ikäisyyden saavuttamisen jälkeen heti luotolla tai osamaksulla. Koulussa ei nähdä pitkäjänteisen suunnittelemisen merkitystä, oman opintopolun luominen on outo käsitys. Vaihtoehtona nähdään vain ”käyn jonkun koulun ja pääsen sossun masseille”.

Lastensuojelun perheissä on usein ylisukupolvista syrjäytymistä sekä päihde- ja mielenterveysongelmia. Lähtökohtana nousi esiin ajatus, kuinka nuori voi osata ja tietää mitä ja miten hänen pitää elämässään toimia, jos kukaan ei ole koskaan hänelle sitä kertonut tai hän ei ole nähnyt mallia toimivasta arjesta. Kun kurssia tarkastellaan diakoniatyön näkökulmasta, esiin nousee myös kristilliseen rakkauteen perustuva lähimmäisen auttaminen, jonka tarkoituksena on auttaa selviytymään vaikeuksien keskellä.

Kun tarkastellaan teoriaa, on kiinnitettävä huomiota nuorten lähtökohtiin. Kurssin perustana on elämänhallinnan teoria, lastensuojelun avohuollon tukitoimet sekä mallioppiminen ja oppiminen. Myös tutkintoon kuuluvat ammattitaitovaatimukset esitetään tässä osiossa. Opinnäytetyön raporttiosassa esittelen kurssin lähtökohdat, tuoteprosessin ja yhteistyökumppaneilta saadun palautteen. Teoriaa käsitellen kohderyhmää koskettavista näkökulmista.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Nuoruus ja koulukoti -kirjassa FT Manu Kitinoja (2004, 103) jaottelee lapset ongelmien lähtötilanteen pohjalta eli ajalta ennen nuoren sijoitusta. Ongelmat, jotka on kirjattu lapsen ja hänen perheensä lastensuojeluasiakkuudesta kertovissa asiakirjoissa ajalta ennen koulukotisijoitusta, ovat moninaiset. Määrällisesti niitä on keskimäärin kahdeksan – vähimmillään ongelmia on asiakirjoihin yhden oppilaan osalle kirjattu vain yksi, enimmillään 20. Selvästi suurin osa (80%) niistä liittyy lapseen itseensä ja osa voidaan luokitella koti- ja perheongelmiksi. Lapsen kolme keskeisintä ongelmaa liittyy yleisiin käyttäytymispiirteisiin ja toimintatapoihin sekä koulunkäyntiin ja päihteidenkäyttöön. Koti- ja perheongelmiksi luokitelluista ongelmista yleisimmät ovat vanhempien kasvatustaitoihin tai -taitoihin liittyvät ongelmat, vanhempien päihdeongelmat ja kodin yleiseen kasvatusilmapiiriin liittyvät ongelmat. (Kitinoja 2004, 103.)

Kitinoja (Kitinoja 2004, 104) jaottelee lapset pitkän ja lyhyen tuloreitin lapsiksi. Esimerkissään hän kertoo pojasta, jonka ongelmien taustalla oli isän poikiin kohdistama fyysinen ja henkinen väkivalta, jota oli jatkunut kauan. Vanhempien eron jälkeen äiti oli ollut voimaton asettamaan rajoja. Poikien ongelmana oli ollut näpistely ja pinnaaminen jo ennen vanhempien avioeroa. Isä kohdisti sadistista väkivaltaa poikiin. (Kitinoja 2004, 109 – 111.) Kitinoja tiivistää, että tulevaisuuden lastensuojelun asiakkaat ovat nuoria, kenellä on päihteiden väärinkäyttöä ja mielenterveyden ongelmia lisääntyvässä määrin. Ongelmiin on merkittävänä tekijänä perheiden pahoinvointi. (Kitinoja 2004, 116.) Nämä lastensuojelun avohuollon asiakkaat tulevat monesti olosuhteista joita Kitinoja edellä kuvaa. Kriittisintä on päästä antamaan nuorelle keinoja asioiden hoitoon ja selviytymiseen ennen mahdollista huostaanottoa ja jopa pyrkiä niiden avulla välttämään se.

Viime vuosien sosiaalityön tutkimuksissa on kiinnitetty aiempaa vähemmän huomiota sosiaalityön perinteiseen ydinjoukkoon eli kaikista köyhimpiin. Lastensuojelu vie kaiken huomion. (Mäntysaari 2006, 116-117). Tässä voi olla

yksi selitys ylisukupolvisen syrjäytymisen ja uusavuttomuuden lisääntymiselle, sillä perinteisen sosiaalityön menetelmiä, kuten esimerkiksi kotipalvelua, on karsittu 90 – luvun laman seurauksena. Kotipalvelu mahdollistaa varhaisen puuttumisen havaittuihin ongelmiin. Kasvaakseen terveeksi ja tasapainoiseksi yksilöksi, lapsi ja nuori tarvitsee fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista turvaa. Vanhempien tehtävä on huolehtia lasten riittävien perustarpeiden toteutumisesta. (Alamartimo & Impola 2009, 13). Sääntöjen ja rajojen puuttuminen aiheuttaa turvattomuutta, mikä voi ilmetä esimerkiksi aggressiivisena käyttäytymisenä ja uhmakkuutena. Kasvun ja kehityksen ollessa kesken lapset eivät osaa itse asettaa rajoja vaan tarvitsevat tähän aikuisia. (Alamartimo & Impola 2009, 15.) Vanhempien tulee lisäksi välittää lapsilleen sosiaalisia taitoja ja tapoja, sillä kyky luoda ihmissuhteita vaikuttaa koko elämään. Myös moraalit, arvot ja asenteet opitaan lapsena ja nuorena ja ne pysyvät melko samanlaisena läpi elämän. (Mäkelä 2001, 27- 26.)

Sinkkosen (2009, 269) mukaan varhaisten käytöshäiriöiden yhtenä tekijänä on vanhemmuuden heikkoudet ja lasten aggressiivisuus. Aggressiivisuus saa aikaan nuorilla uusia ongelmia, ja tästä syntyy monesti katkeamaton ketjureaktio. Sinkkosen kirjassa mainitaan esimerkkinä kuinka tutkija Loeber oli työtovereineen seurannut 177 lastenpsykiatriin tutkimuksiin lähetettyä poikaa seitsemän vuoden ajan ja havaitsi, että kolmannes tästä määrästä oli kroonisia tappelijoita. Heillä, jotka olivat viimeisen vuoden aikana väkivaltaisia, havaittiin runsaasti myös muita ongelmia. Lapsuudessa alkaneen käytöshäiriön oirekuva poikkeaa nuoruusiässä alkaneesta häiriöstä. Nuoruusiällä alkaneiden käytöshäiriöiden sukupuolijakauma on vähemmän poikavoittoinen, aggressiivisuutta vähemmän ja kavereita voi olla paljonkin. Aikaisemmin häiriökäyttäytymisen aloittaneet lapset jäävät kaverisuhteiden ulkopuolelle ja ovat suuressa vaarassa syrjäytyä kokonaan. (Sinkkonen 2009, 269.)

Teologian maisteri Tommy Hellsten peräänkuuluttaa vanhemmuutta palvelutehtävänä. Hänen mukaansa se on jotain muuta kuin kahden ihmisen onnellisuuden tavoittelua. Nyky-yhteiskunnassa on vallalla kulttuuri, jossa halutaan toteuttaa vain itseään eikä haluta kasvaa aikuiseksi. Miten lapsi tai nuori näkee aikuisuuden ja mallioppimisen, jos ei siihen ole enää edes

mahdollisuutta? Jos aikuisuuden mittareina ovat epäitsekkyys, palvelu, vastuun ottaminen muista ja itsestä sekä keskinäisen riippuvuuden oivaltaminen, on helppo huomata, että vanhemmuus ei ole kovinkaan suuressa arvossa tämän päivän yhteiskunnassa. Jos onnellisuuden tavoittelusta luovutaan ja vanhemmuus mielletään palvelutehtävänä eikä henkilökohtaisena onnen tavoitteluna, on tapahtunut aikuistumista. (Hellsten 1999, 67-69.) Mikäli vanhemmat eivät kykene hoitamaan tehtäväänsä vanhempana ja antamaan mallia lapsilleen, miten voimme yhteiskunnassa odottaa lasten osaavan toimia oikein ja oletetulla tavalla?

Mun on paha paha olla -kirjassaan KT Lämsä (2009, 28-29) toteaa, että ne lapset, joiden mahdollisuudet ovat rajalliset saada kasvulleen tukea kotoa tai lähiyhteisöltä, ovat riskivyohtyhykkeessä. Lasten ja nuorten tasapainoisen kasvun ja kehityksen kannalta riskitekijöinä on pidettävä muun muassa vanhempien mielenterveysongelmia sekä lisääntynttä päihteydenkäyttöä. Toisaalta myös avioerojen myötä yksihuoltajaperheet ovat vahvasti edustettuna lastensuojelun asiakkuuksissa. Yksihuoltajaperheessä erityisen tuen tarve nousee esiin yksinkertaisesti siitä tarpeesta, että yhden vanhemman voimat eivät vain riitä tukemaan nuorta kaiken arjen ja käytännön ohella. Perheissä lapsuus on kadotettu ja vanhemmuus hukassa. Tällaisissa perheissä ulkopuolisen aikuisen merkitys lapsen ja nuoren kasvua tukevana sosiaalisina vanhempina korostuu. Vanhemmat, jotka ovat omassa lapsuudessaan jääneet vaille aikuisen riittävää hoivaa ja huolenpitoa, eivät sitä välttämättä pysty antamaan omille lapsilleen. Esimerkiksi kouluttautumista, työssäkäyntiä, perhe-elämää, lastenkasvatusta ja päihteydenkäyttöä koskevat toimintamallit voivat välittyvät eteenpäin. (Lämsä 2009, 28-29.) Tämä syventää lasten alttiutta syrjäytyä eikä anna valmiuksia kohdata haasteita perusarjessa.

Yhteiskuntamme muutos ja äitien töihin lähtö kodin ulkopuolelle on väistämättä vaikuttanut lastenkasvuympäristön muutokseen. Kun rahanpuutetta lähdetään torjumaan, tullaan väistämättä uuden haasteen eteen, joka on aikapula. Tästä voi olla seurauksena hoivaköhyhyys. Yhden vanhemman perheissä tämä on vielä suurempi ongelma. Kahden vanhemman perheissä on aikapula ja vielä usein tänäkin päivänä äidin oletetaan tekevän työnsä lisäksi kotityöt ja hoitavan

äidin tehtävät. Tämän päivän kodeissa tasapainoilee kolme vuoroa: ansiotyövuoro, toinen kotityövuoro ja kolmas on niiden seurausten huomioimista ja sovittelua mitkä aiheutuvat toisesta vuorosta ja jatkuvasta aikapulasta. (Niemi 2006, 176-178.)

Lastenpsykiatri Raisa Cacciatore (2009, 142-144) kirjoittaa kullanarvoisista kohtaamisista. Kun aikuinen ajattelee omaa elämäänsä taaksepäin, voi mieleen muistua tilanne, kuinka joku ihminen on sanonut tärkeällä hetkellä merkitykselliset sanat. Elämä on voinut olla umpikujassa ja ihminen on ollut ymmällään ja huolissaan jatkosta. Ehkä juuri tuolloin joku tuntematon henkilö on sanonut jotain, joka kolahti ja antoi tarvittavan uuden näkökulman, tai näytti mahdollisuuden ja alun. Omantunnonarvo on muuttuva käsite, se menee lapsilla ylös ja alas kuin kerrostalon hissi. Samalla tavalla käy myös aikuisille, mutta vaikutukset peruspersoonaan eivät ole niin merkittäviä kuin lapsilla. Aikuisella on jo vuosirenkaita kasvanut itsetunnon tueksi, eikä pienet kolhut vaikuta ratkaisevasti kokonaisuuteen. Sen sijaan itsetunnon puuttuessa pienikin häiriö, vastoinkäyminen tai loukkaus voi jättää pysyvät jäljet. Kaltoin kohtelu lapsuudessa on aina vakava asia ja se voi jättää jäljet, sillä lapsi ei osaa suhteuttaa kokemuksiinsa vaan yrittää muuttaa itseään. Varhain annettu tuki vaikuttaa voimakkaasti lapseen ja nuoreen. Itsetunnon muutoksiin on vanhemmilla ja perheellä suuri vaikutus, jokaisella aikuisella on merkitystä. Hyvän itsetunnon eteen kannattaa tehdä töitä sillä se antaa mahdollisuuden selvittää itsenäisenä henkilönä yhteiskunnassamme. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen 2009 142-144.)

2.1 Lastensuojelun avohuolto ja tukitoimet

Lastensuojelun avohuoltoa tarkastellessa on tässä nostettu esiin lainkohdat, mitkä vaikuttavat tai ovat mahdollistamassa tämän kurssin toteuttamisen lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Lastensuojelulaki sanoo, että sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapseen terveyttä tai kehitystä taikka jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään

tai kehitystään. Avohuollon tukitoimilla on tarkoitus edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä. Lastensuojelussa tarkoitettut taloudelliset tukitoimet ovat ns. määrärahasidonnaisia sosiaalipalveluja, joihin asiakkaalla ei ole suoraa subjektiivista oikeutta. Näiden palveluiden järjestämisen lähtökohtana on tarveperiaate. Yksilötasolla tarveharkinta edellyttää aina sen tutkimista, onko hakija sosiaalihuollon tarpeensa puolesta oikeutettu palveluun ja toiseksi myös sen tutkimista onko kyseinen palvelu hänen tarpeensa huomioon ottaen hänelle välttämätöntä ja tarpeellista ja vasta tämän jälkeen arvioidaan onko tähän varattu määrärahoja. Palvelun hakemiselle ei ole lainsäädännössä yleensä asetettu erityistä määräaika, hallintolain mukaan asiat tulee kuitenkin käsitellä ilman aiheetonta viivästystä. (Räty 2012, 269-270.)

Avohuollon keskeisenä tehtävänä on lapsen kasvuolojen kehittäminen ja toisaalta vanhemmuuden ja vanhempien kasvatuskyvyn tukeminen. Avohuollossa korostuu sosiaalityön neuvova ja ohjaava rooli. Avohuollon palveluiden järjestäminen edellyttää myös palvelunsaajan omaehtoista aktiivisuutta ja osallistumista palveluiden ja tukitoimien järjestämiseen. Avohuollon tukitoimia voidaan järjestää vain vapaaehtoisesti. Edellytyksenä on, että lapsen huoltaja ja 12 vuotta täyttänyt lapsi niihin suostuvat. Lähtökohtaisesti tarvitaan molempien huoltajien suostumus, toki joissakin tilanteissa on mahdollisuus näihin palveluihin vain sen vanhemman suostumuksella kenen kanssa lapsi asuu. (Räty 2012, 269-270.)

Avohuollon tukitoimia ja palveluita voidaan järjestää yksin lapseen kohdistuvina tai siten, että palveluja ja tukitoimia järjestetään perheen vanhemmille joko yksin heihin kohdistettuna tai koko perheen tukitoimina tai palveluina. Avohuollon tukitoimia järjestetään yleensä perheen tai lapsen ongelmien ratkaisemiseksi tai esimerkiksi vanhemmuuden tukemiseksi. Avohuollon tukitoimet voivat olla hyvin erilaisia riippuen siitä, minkälaisista perheen tai lapsen ongelmista on kulloinkin kyse. Tilanteet, joissa tukitoimia voi tulla järjestettäväksi vaihtelevat. Kyse voi olla avioerosta, perheen akuutista kriisistä tai taloudellisista ongelmista, perheen sisäisestä väkivallasta tai lapsen koulunkäyntiin tai muuhun liittyvästä epäsosiaalisesta käytöksestä. Edellytyksenä avohuollon tukitoimien käyttämiselle ja lastensuojeluasiakkuuden syntymiselle on, että lapsen

kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai jos lapsi omalla käyttäytymisellä vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Lastensuojelutoimenpiteiden niistä puuttumiskynnyksistä, jotka uhkaavat vaarantaa ja vaarantavat lapsen kasvun ja kehityksen. Tai jolloin on kysymys uhasta, joka ei ole vielä käsillä, mutta joka on todennäköinen tai mahdollinen. Nämä ovat ne kohderyhmät, joille tämän opinnäytetyön tuotteena valmistettu kurssi on tarkoitettu. Yhteistoimintavelvoite mahdollistaa sen, että yhteistyötä tehdään lapsen ja toisen huoltajan kanssa tai että yhteistyötä tehdään lapsen kanssa yksin. Päätös avohuollon tukitoimista on kuitenkin annettava tiedoksi molemmille lapsen huoltajista. (Räty 2012, 271-273.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimina tätä kokonaisuutta voidaan ajatella toteutettavan seuraavina tukitoimina: tukihenkilönä, lapsen kuntoutumista tukevana hoito- tai terapiapalveluina, vertaisryhmätoimintana tai muuna lasta ja perhettä tukevana palveluna tai tukitoimena. Kaikki tukitoimet tulee kirjata asiakassuunnitelmaan. Asiakassuunnitelmaan perustuvien palveluiden ja tukitoimien sisältö määräytyy kuitenkin varattujen määrärahojen kautta. Kunnalla on oikeus aina päättää siitä, miten, missä ja minkä sisältöisiä palveluja se järjestää. Lapsen ja perheen tarve on otettava huomioon palveluiden toteutusta ja toimineenpanoa arvioitaessa. Päätettäessä lapselle tai perheelle järjestettävästä tuesta ja avusta asiakassuunnitelmassa kuvatut tarpeet on huomioitava riittävällä tavalla, siten että järjestettävillä palveluilla voidaan saavuttaa tai ainakin aidosti pyrkiä saavuttamaan asiakassuunnitelmaan kirjatut tavoitteet. Erityisen tukihenkilön järjestäminen lapselle voi olla tukemassa tätä harrastuksissa tai olla mukana muiden lapsen henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä. Tukihenkilötoiminnan perusajatuksena on, että 15-vuotias nuori voi keskustella ja viettää aikaa turvallisen aikuisen kanssa säännöllisesti ja luottamuksellisesti. Olennaisena voidaan pitää, ettei tukihenkilö ole ammattiauttaja, joka on kytköksissä perheeseen muutoin, jotta luottamus nuoren kanssa toimii. (Ihalainen & Kettunen 2011, 229.)

Lapsen kuntoutusta tukevana hoito- tai terapiapalveluina kyseessä voi olla esimerkiksi oppimisen tukeminen tai ohjauksen järjestäminen. Vertaisryhmätoiminnalla tarkoitetaan yhteisten ongelmien käsittelyä yhdessä

toisten samanlaisessa tilanteessa olevien henkilöiden kanssa. Lapsille ja nuorille voidaan järjestää vertaisryhmätoimintaa, jonka tavoitteena on rikosten ehkäisy tai sosiaalisten taitojen ja itsetunnon parantaminen. Muu lasta tai perhettä tukeva toiminta voi käytännössä olla mitä tahansa, jolla pyritään ehkäisemään tai poistamaan asiakassuunnitelmassa kuvattuja lapsen tai perheen ongelmia tai edesauttaa asiakassuunnitelmassa kuvattujen tavoitteiden toteutumista. (Räty 2012, 269-280.)

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijän on arvionsa mukaan järjestettävä avohuollon tukitoimia sen mukaan kun hän katsoo olevan välttämätöntä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta. Välttämättömät palvelut ovat esimerkiksi tukitoimia, joilla pyritään vaikuttamaan siihen, ettei lapsi vaaranna omaa terveyttään tai kehitystään. Sosiaalityöntekijän on kirjattava asiakassuunnitelmaan minkälainen välttämätön palveluvastaa asiakkaan tarvetta ja missä ajassa se on järjestettävä. Säännösten mukaisesti ne välttämättömät palvelut mitä sosiaalityöntekijä on ottanut asiakassuunnitelmaan on myös järjestettävä. Lastensuojelulaissa mainittu säädös merkitsee tosiasiasa sitä, että vanhemmille syntyy erityinen oikeus saada esittää hakemuksensa perusteella ne välttämättömät palvelut, jotka lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on säännöksen mukaisesti arvioinut ja merkinnyt lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan tai perhettä koskevaan suunnitelmaan. (Räty 2012, 280-281.)

2.2 Nuoruus

Nuoruutta pidetään siirtymävaiheena kohti täydellistä aikuisuutta, mutta mistään välietapistä ei ole kyse. Voimakkain kapinavaihe ajoittuu varhaisnuoruuteen ikävuodet 11-14, tämän jälkeen nuori siirtyy keski- ja myöhäisnuoruuteen ja hänen elämäänsä nousee kysymyksiä omasta identiteetistä ja minäkuvasta. Myöhäisnuoruuden aikana nuori miettii ideologioitaan ja omaa asemaansa maailmassa. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 166-167.)

Nuoruus vaiheessa kyseenalaistetaan aiemmin opittua joskus rajustikin. Tarkastelu voi olla hyvin kriittistä ja mustavalkoista. Nuori rakentaa omaa elämää ja ajattelumaailmaa ja yrittää sovittaa tähän kuvaan aiemmin oppimansa ja suuntaa toimintaansa mahdollisesti saamiensa oppien ja kokemusten mukaan. Nuoren kokeillessa oppimaansa käytännössä, kehittää hän samalla ongelmanratkaisukykyä ja oppii oivaltamaan syy-seuraus mallia. Nuoruuden psyykkiset ja fyysiset muutokset näkyvät myös ihmissuhteissa ja välit vanhempiin alkavat etäännyä. Tässä isässä korostuu tarve itsenäisyyteen ja yksityisyyteen. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 169,181.)

Nuoren kehityshaasteena on emotionaalisen itsenäisyyden saavuttaminen, tasapainoiset ihmissuhteet, koulutuksen ja työn hankkiminen sekä taloudellisen riippumattomuuden ja vastuullisuuden saavuttaminen. Siihen miten nuori nämä vaiheet saavuttaa vaikuttaa monet perheen ja nuoren ulkopuoliset tekijät kuten esimerkiksi uskomukset, roolimallit (Tervämäki 2001, 51.) Tämän vaiheen onnistuminen vaatii paljon nuorelta, että hän pystyy käsittelemään lapsuudessa koetut vaikeatkin asiat eikä anna niiden viedä itseään väärään suuntaan. Huonot mallit vievät tässä vaiheessa helposti nuoren huonojen valintojen äärelle. Nuoruudessakin vanhemmat ovat vielä niitä rajojen asettajia sekä suojellakseen häntä että opettaakseen vastuunottoa. Vastuunottoa harjoitellaan ensin kotona yhteisten kotitöiden hoitamisella, jotta myöhemmin itsenäistymisen myötä on työkaluja hoitaa omat asiat ja oma koti hyvin. (Tervämäki 2001, 53.)

2.3 Oppiminen

Oppimisen teoriaan on hyvä perehtyä pääkohtien osalta, sillä kurssin ohjaajana toimivan henkilön on tunnistettava erilaiset oppijat ja kyettävä tukemaan heitä sopivilla menetelmillä, jotta kurssin sisällöllä on mahdollista saavuttaa haettavia oppimiskokemuksia.

Lyhytjänteisyys, alttius oppimisen liittyville häiriöille ja kiinnostuksen suuntautumisen toisarvoisiin kohteisiin ovat ulkoisen motivaation ongelmia. Ulkoisen opiskelumotivaation kohdalla opiskelusta puuttuu usein kriittisyys ja

opiskeltavat asiat pyritään painamaan mieleen mahdollisimman helpolla tavalla. Näin ne voivat myös unohtua helposti. (Rytkönen & Hätönen 2007, 8.) Kun mielenkiinto kohdistuu opittavan asian sisältöön ja tapoihin hyödyntää opittua muussa opiskelussa, työelämässä tai muilla elämänalueilla, on kyse sisäisestä motivaatiosta. Ohjattavan sisäistä motivaatioita voidaan herättää ja vahvistaa esimerkiksi keskusteluiden avulla. Keskusteluissa voidaan pyytää ohjattavaa kertomaan, mikä häntä opiskeltavassa asiassa yleensä tai kyseisessä tehtävässä kiinnostaa. Motivaatiota voidaan herättää niin, että oppija joutuu kohtaamaan ristiriidan oman osaamisensa ja uuteen tehtävään liittyvien osaamistavoitteiden välillä. Oppija voi tällöin todeta, että ilman uuden oppimista hän ei selviä tehtävästä. Tämä voi herättää mielenkiinnon ja saada oppijan pohtimaan, miksi hän ei onnistu aikaisemman osaamisensa varassa. Ristiriidan tulee olla merkityksellinen oppijan tarpeita, työtä ja opittavaa asiaa ajatellen. Oppijalle tulee osoittaa, että tietynlaisen periaatteen omaksuttuaan hän pystyy ratkaisemaan tehtävät. (Rytkönen & Hätönen 2007, 9.)

Näköaistia eli visuaalista vastaanottokanavaa painottavat henkilöt kiinnittävät huomiota näkemiinsä pieniinkin yksityiskohtiin ja muodostavat asioista näkömielikuvia. He osaavat kertoa näkemästään myöhemmin hyvinkin tarkasti. Kertoessaan kokemuksistaan näköihminen näkee asiat kuvina mielessään. Henkilöt, jolle kuuloaisti on tärkein, käyttävät informaation vastaanotossa pääosin kuuloaistia. He havaitsevat parhaiten ympärillään olevat äänet ja keskustelut, ja ne jäävät heille muistiin tarkkoina kuulomielikuvina. Kuuloihmiset haluavat, että asiat kerrotaan heille. Kuuloihmistä ohjatessa on siis tärkeä kertoa opeteltavista asioista. Kuuloaistia eniten käyttävä henkilö voi auttaa oppimistaan kysymällä asioista, joista ei ymmärrä. Tällä tavoin hänen on helpointa saada tarvitsemansa vastaukset kysymyksiinsä. Ensisijaisesti tuntoaistiin eli kinesteettiseen aistiin perustuvaa tiedon vastaanottamistapaa käyttävä toimii tunnustellen maailmaa. Omat tunteet ja kehon tuntemukset ovat hänen kohdallaan hyvin tärkeitä, kun taas silmät ja korvat ovat ikään kuin suljettuina. (Rytkönen & Hätönen 2007, 11.)

Mikäli nuori ei ole kokenut asioiden oppimista ei hänellä ole mahdollisuutta etsiä tarvittavaa tietoa muististaan. Aistimuistit eli sensoriset muistit ylläpitävät

kuultua tai nähtyä ja koettua korkeintaan kaksi sekuntia. Tyypillisimmät aistimuistit ovat kuulo- ja näkömuisti. Aistimuisteista osa havaituista asioista siirtyy eteenpäin työmuistiin. Jo tässä vaiheessa tapahtuu siis valikointia. Yleisesti ottaen työmuistin käsiteltäväksi siirtyvät poikkeavat ärsykkeet ja tärkeäksi havaitut asiat. Olemassa oleva tieto löytyy säiliömuistista ja se saadaan hakea ja palauttaa työmuistin käsiteltäväksi. (Rytkönen & Hätönen 2007 13-14.) Hyvän elämän kulmakivet -kurssin tarkoitus on tarjota oppimisen mahdollisuus mallioppimisen kautta. Useat nuoret etenevät tarvittavien tietojen puuttuessa yritys-erehdys – oppimismallin pohjalta tiedostamatta tätä. Muistijälkien syntymisessä on kyse hermosolujen verkostoitumisesta uudella tavalla ja sen myötä aivoissa tapahtuu pysyviä muutoksia. Muistaminen ja oppiminen on siis todellisuudessa hermoston uudelleen järjestäytymistä. Muistijäljen syntymiseksi säiliömuistiin on muistettavaa asiaa käsiteltävä riittävän perusteellisesti, jotta hermosolujen välille syntyy yhteys. Uuden asian liittäminen mielessään tuttuun, hyviin muistettuun asiaan tai mielikuvaan auttaa uudenkin asian oppimisessa tai muistamisessa. (Oppimisvaikeus i.a..) Kurssin aikana haasteita aikaansaaviin aiheisiin paneudutaan puhumalla, keskustelemalla ja itse tekemällä ja tämän tarkoituksena on auttaa yhdistämään asioita mahdollisiin aiempiin positiivisiin kokemuksiin elämässä.

Kokemuksellisessa oppimisessa painotetaan kokemusten ja niiden pohtimisen merkitystä. Oppiminen vaatii kokemusten tietoista pohtimista, ilman sitä kokemuksista opitaan sattumanvaraisesti. Harvardin yliopiston kasvatustieteen tohtorin D.A. Kolbin mukaan oppiminen etenee seuraavasti: kokeminen=> reflektointi=> ajatteleminen=> tekeminen. Kokemuksellista oppimista voidaan pitää behaviorismia ja konstruktivismia yhdistävänä lähestymistapana, koska siinä yhdistyvät käyttäytyminen, kokeminen, tiedon prosessointi ja havainnointi. (Rytkönen & Hätönen 2007, 33-35.) Tutkivassa oppimisessa painotetaan ongelmien pohtimista ja pyrkimystä niiden ratkaisemiseen. Oman työn tutkiminen nähdään tehokkaana keinona ratkaista ongelmia ja kehittää uusia toimintatapoja. (Rytkönen & Hätönen 2007, 37.)

Professori Anna-Liisa Leinon (1990, 15-16) mukaan tiedonhankinta voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan: aistien välityksellä eli konkreettisten havaintojen ja

toimintojen kautta, järkeilyn tuloksena eli ajattelun avulla henkisenä prosessina ja ideoina vertaamalla uutta tietoa aiemmin hankittuun tai olemassa olevaan tietoon tai intuitiivisesti näkemyksen avulla, joka pohjautuu selittämättömään tunteeseen ”musta tuntuu, että tämä on näin”. (Leino & Leino 1990, 15-16.)

2.4 Mallioppiminen

Psykologi Tony Dunderfelt (1998, 21) piirtää kirjassaan kuvan ihmisestä, joka koostuu kolmesta minästä. Ensimmäisenä sosiaalinen minä, jossa yhdistyvät koulutus, kulttuuri ja ikäpolvi. Toisena kasvatettu minä, jonka alta löytyvät lapsuuden vuorovaikutussuhteet, opitut arvot, säännöt ja mallit ja kolmantena on ydinminä, joka koostuu itseohjautuvuudesta, omasta tahdosta ja elämäkulusta sekä syntymättömistä voimavaroista. (Dunderfelt 1998, 21.) Tämän opinnäytetyön tuotteen toimivuus ja tavoitteeseen pääseminen perustuvat pitkälti mallioppimiseen, Dunderfeltin määritelmän keskeiseen osaan. Meidän jokaisen temperamentti tuo oman sävynsä siihen, miten reagoimme asioihin.

Emeritusprofessori Albert Bandura (1997, 92-93) , jota pidetään mallioppimisen isänä, sanoo kirjassaan Social learning theory, että suurin osa ihmisten käyttäytymisestä ja opituista tavoista on peräisin mallien seuraamisesta. Oppimista tapahtuu arjen normaalissa kanssakäymisessä halusimmepa tai emme. Teemme ihmisistä havaintoja miten he käyttäytyvät, mikä heidän asenne tai motivaatio toiminnalle on. Merkittäväksi malliopettajaksi on noussut myös televisio ja visuaalinen media, sillä sen välttäminen on mahdotonta. (Bandura 1997, 92-93.) Toimimista havainnoidaan ja näin saadaan ajatus toimintamallista ja kun myöhemmin tulee vastaan tilanne missä tätä taitoa tarvitaan nousee tämä koodattu tieto muistista ohjaamaan toimintaa. (Bandura 1977, 22.) Hänen mielestään on mahdotonta ajatella, että ihmiset oppisivat esimerkiksi kieliä, elämäntapaa ja kulttuurin mukanaan tuomia arvoja ilman mallioppimista. Esimerkiksi jos lapset eivät kuulisi kielen ääntämistä olisi heille puhetaidon opettaminen melkein mahdotonta. (Bandura 1977, 12.) Nupposen oppikirjamonisteen mukaan luonnollisissa tilanteissa tapahtuvasta

oppimisesta on runsaasti havaintoja. Tutkimuksissa on havaittu, että lapset ja nuoret jäljittelevät aikuisten toimintatapoja, jopa ilmeitä ja eleitä. Seuraamalla he myös oppivat millaista palautetta kustakin toimintatavasta saa. (Nupponen 1973, 11.) Ajatellaan vaikka esimerkkinä pikkuveljen näkevän kun isovelji rikkoo säästöpossun ja vie sieltä kolikot. Hän jää tästä kiinni ja siitä seuraa sanktio. Pikkuveljelle jää ajatus, ettei säästöpossua kannata rikkoa, koska siitä menettää esimerkiksi karkkipäivän.

Mallioppimista pidetään tärkeänä mitä tulee lasten ja nuorten kehitykseen. Hyvin iso osa ihmisille kertyvistä taidoista tulee mallioppimisen kautta. Oppija tai nuori tekee havaintoja erilaisista tilanteista ja muodostaa siitä johtopäätöksiä ovatko nämä tavat hyviä vai huonoja toimintamalleja. Mallioppimisessa samaistutaan voimakkaasti aikuiseen, keneltä saatu malli on peräisin. Jos kotona on aggressiivista käyttäytymistä, lisää se lasten aggressiivista käyttäytymistä. Mallioppimisessa oppia otetaan kotona vanhemmilta, sisaruksilta ja muilta kodin lähipiiriin kuuluvilta aikuisilta ja myöhemmin kavereilta. Malleihin voidaan samaistua hyvinkin voimakkaasti, vaikka ne koetaankin ei-positiivisena jossakin elämän vaiheessa. Edellä mainitussa esimerkissä, kun perheessä on tapahtunut aggressiivinen käyttäytyminen, lapsi tai nuori voi vanhoa pöydän alla piilossa ollessaan, ettei ikinä tee niin kuin vanhempi tekee. Vuosien päästä hän voi toteuttaa samaa mallia, kun ei ole mahdollisesti tiedostanut ongelmaa, jotta olisi kyennyt hakemaan apua, miten vaikeat tilanteet hoidetaan muutoin kuin aggressiivisen reaktion kautta. (Yrittäjyysaineisto i.a., Opinto.net i.a..) Ennen 18 vuoden ikää nuoren arvot ovat pitkälti peräisin kotoa vanhempien, sukulaisten, ystävien ja harrasteryhmien pohjalta saaduista kokemuksista. (Seppälä & Seppänen 201, 17).

Lapsuuden ja nuoruuden aikana kerättyjä malleja toimia eri tilanteissa ei voi korostaa liikaa, ne voivat parhaimmillaan pelastaa nuoren ongelmilta ja pahimmillaan johtaa niihin. Kirjassa Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä Bandura (1997, 18) toteaa, että ihmisen kehityskulku vaatii runsaasti sosiaalista tukea. Sosiaalisten voimavarojen merkitys on erityisen suuri kasvuvuosien aikana, jolloin nuori kamppailee monien eri vaikutuslähteiden alla. Selvitäkseen oikeaan suuntaan elämässä tulevista ongelmista ja haasteista ja tehdäkseen oikeita

ratkaisuja yhteiskunnan näkökulmasta, nuori tarvitsee kannustusta, positiivista palautetta, arvoja ja merkitystä tekemiselleen. Jos sosiaaliset suhteet ovat heikkoja tai pahimmillaan puuttuvat kokonaan, alttius vahingollisille sattumille ja vaikutteille lisääntyy. (Bandura 1997, 18.) Sanomalehti Kaleva kirjoitti, että Suomessa näkyy uusi ilmiö; kolmannen polven vangit. Perheiden ongelmat periytyvät ja lapset eivät saa kotoa eväitä pärjätä tämän yhteiskunnan vaatimuksien kanssa. Tämä on nähtävissä ennen kaikkea perheissä, joissa ongelmat ovat pahentuneet 90 – luvun lamasta lähtien. (Tikkala 2013, 2.) Sama lama oli myös diakoniatyössä käännekohta. Yhteiskunnan ongelmat ja hätä pakottivat diakoniatyönkin muuttumaan. Tuolloin taloudellinen avustaminen nousi merkittäväksi osaksi diakoniatyötä (Helin, Hilamo & Jokela 2010, 28-29.)

Taloudellisella köyhyydellä on vaikutusta perheen arkeen. Jatkuva niukkuus ja köyhyys eivät voi olla vaikuttamatta lapsiin, he kantavat tästä vanhempiensa ehkä tietämättäkin huolta ja voivat joutua tämän vuoksi kiusatuksi. Jatkuva köyhyys vaikuttaa perheen ilmapiiriin ja pienetkin ongelmat voivat saada suuren mittasuhteen. (Niemi 2006, 176-178.) Vankien rikkinäiset perheet ja kasvuympäristön ongelmat altistavat vankien lapset muun muassa psyykkisille ongelmille. Hyvin monen vangin lapsuudesta löytyy traumaattisia kokemuksia. Rikollisuuden parissa elävillä perheillä on kieroutunut käsitys oikeasta ja väärästä ja tämä ajattelumalli siirtyy myös lapsille, lain kiertäminen koetaan hyväksyttävänä. (Tikkala 2013, 2.)

Kodin vuorovaikutuksen merkitystä oppimisen mallikenttänä ei voida korostaa missään vaiheessa liikaa, sillä kaikki elämämme arvot ja lähtökohdat ovat sieltä peräisin. Mäkinen ja Teelmäki (2009, 13) tuovat opinnäytetyössään esiin keskeisimpiä vuorovaikutustaitoja: keskustelutaito, neuvottelutaito, yhteistoiminta ja ryhmätyö taito. Mikäli vaikeista asioista ei voida tai pystytäkään keskustelemaan, aiheuttaa tämä myöhemmin suuria ongelmia esimerkiksi parisuhteissa ja työelämässä. Ongelmatilanteissa kyky neuvotella on ensisijaisen tärkeä, jotta tulee kuuluksi ja asioissa voidaan löytää kaikkia osapuolia tyydyttävä ratkaisu. Perheen toiminta on yhteistoimintaa ja se ei toimi mikäli kaikki eivät kannu omaa osaansa perheyhteisön eteen. Ryhmässä

toimiminen on avainasemassa kun aloitetaan päiväkotia ja koulutaival, jos ei kykene ottamaan muita ryhmän jäseniä huomioon vaan on tottunut aina toimimaan oman päänsä mukaan on ongelmia luvassa. (Mäkinen & Teelmäki, 2009, 13.)

2.5 Elämänhallinta

Meistä jokainen haluaa olla oman elämänsä herra. Määrittää suuntaviivat elämään ja tämän mahdollisuuden menettäminen on pelottava. Vielä pelottavampana näkisin elämänhallinnan taitojen lähtökohtaista puuttumista. Jokainen voi tilapäisesti kokea elämässään trauman, jolloin arjen hallinta tilapäisesti järkkyy. Esimerkkinä läheisen kuolema. Tämän opinnäytetyön taustamateriaalina luetuissa tutkimuksissa elämänhallinnasta puhuttaessa viitattiin usein psykologian professori Liisa Kelttikangas-Järvisen (2008, 256-273) teokseen Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Elämänhallinnalla tarkoitetaan ihmisen uskoa siihen, että hänellä on sanansa sanottavana elämänsä tapahtumiin, ja omalla toiminnalla on merkitystä siihen mihin suuntaan elämä menee. Elämänhallinnan puutteista antaa viitteitä ajattelumalli, että onnistumiset johtuvat hyvästä onnesta ja epäonnistumiset huonosta onnesta. Bussit tulevat liian myöhään pysäkille ja takseja ei löydy. Tällainen ihminen on ikään kuin seurailija omassa elämässään. Elämänhallinta saattaa onnistua toisilla ihmisuhteissa ja toisilla arjessa ja hallinnan tunne häviää heti kiireen tullen. Harva ihminen on kaikessa hyvä. (Kelttikangas-Järvinen 2008, 256-273.)

Elämänhallinnan syntyminen alkaa varhaislapsuudesta. Vauva saa vastetta itkulleen, kun joku tulee paikalle ja vauva on mielestään onnistunut poistamaan pahan olon. Tästä tulee ensimmäiset hallitsemisen kokemukset: kun minä jyrähdän, niin maailma tärähtää. Iän karttuessa lapsi alkaa lisääntyvässä määrin huomata, että on paljon asioita mihin ei voi vaikuttaa. Tämän omnipotenssin (=kaikkivoipuus) purkautuminen kasvun myötä korvautuu realistisimmilla havainnoilla ympäristöstä. Jos tätä purkautumista ei tapahdu, voi se altistaa vakaviin aikuisiän häiriöihin. Lapselle alkaa vähitellen kehittyä syy-seuraus

havaintoja. Lasta ei ole syytä rynnätä auttamaan heti ensimmäisen vastoinkäymisen tultua, vaan antaa hänen yrittää niin kauan kuin omaa kärsivällisyyttä riittää ja onnistumisen mahdollisuus on olemassa. Toisaalta täytyy myös muistaa, että pelkistä virheistä ei voi oppia, ellei ymmärrä miten virheen voi korjata. Aikuisella on tässä merkittävä rooli opettaa syy-seuraussuhdetta lapselle. Rajat ja kontrolli kuuluvat elämänhallinnan kehittymiseen, lapsen täytyy oppia ymmärtää syy-seuraussuhde. Jos lapsella ei ole rajoja, eikä hän tiedä mistä teoista rangaistaan tai mistä puolestaan saa kiitosta, on hänen vapautensa näennäistä. Hän ei opi ymmärtämään mitä hänelle tapahtuu ja milloin vanhemmat suuttuvat tai milloin kehuvat. Lapsen tulee ottaa vastuuta teoistaan kehityskautensa mukaisella tavalla. Kyse ei ole rankaisemisesta, vaan että virheen ja epäonnistumisen voi useimmiten korjata omalla toiminnallaan. Lapset ovat yksilöitä ja toiselle toimii keskustelu ja toiselle vain selkeät käskyt. Lasten väliset erot siitä, milloin heidät voi jättää ”omilleen” ovat yksilöllisiä. Usein vanhemmat haluaisivat, että heidän lapsensa olisivat kypsiä ja varhain kehittyneitä, ja kykenisivät ottamaan vastuun itsestään ja omasta elämästään jo aikaisessa vaiheessa. Lopputuloksen kannalta ei ole merkitystä missä lapsuuden iässä elämänhallinta saavutetaan, mutta kehitystasoon liian aikaisin itsenäistetty lapsi ei koskaan opi kunnolla elämänhallintaa. (Kelttikangas-Järvinen 2008, 256-273.)

Viimeinen elämänhallinnan vaihe on sisäisen autonomian saavuttaminen. Se tarkoittaa, että omien tunnetilojen ja käytöksen hallinta onnistuu yhteiskunnan hyväksymällä tavalla. Sisäisen autonomian saavuttanut kykenee hallitsemaan mihin ärsykkeisiin reagoi ja mitkä torjuu. Suuttuessaan hän osaa valita sanansa niin, ettei niistä tule myöhemmin ongelmia. Hän kykenee käsittelemään asioita, eivätkä asiat hallitse häntä. Lopullinen elämänhallinta syntyy vähitellen ja kehityskaari kestää lapsuudesta aikuisuuteen. Itsensä toteuttaminen ei ole rohkeutta tehdä mitä itse haluaa, vaan kykyä löytää sellainen toimintamalli, jonka tuloksiin voi olla myös itse tyytyväinen. Intensiiviset ja reaktiiviset lapset tarvitsevat ohjausta siinä, miten saavutetaan harkinta ja viivytetään äkkipikaista tunteiden pohjalta tapahtuvaa asioihin tarttumista ja pikaisia päätöksiä. Koulu asettaa omat haasteensa ja on merkittävä vaihe lapsen elämässä, sillä siellä hän tekee ensimmäisiä itsenäisiä päätöksiä elämänsä suhteen. On sanottu, että

lapsen ei oikeastaan pitäisi ensimmäisenä kouluvuonna oppia mitään. Tärkeintä olisi, että hän saisi uskoa itseensä ja luottamusta siihen, että hän osaa oppia ja opiskella. Oppiminen tulee sitten ikään kuin sivutuotteena. Lapsi ei kykene ylläpitämään uskoaan oppimiseensa ja kykyyn vaikuttaa asioihin, jos hänelle ei kerrota miten se konkreettisesti tapahtuu. (Kelttikangas-Järvinen 2008, 256-273.)

2.6 Tunnelukot

Lapsella tai nuorella voi olla diagnoosi, jonka vuoksi oppiminen on vaikeaa ja paikallaan istuminen ylivoimainen haaste. Tässä opinnäytetyössä käytetyssä toimittaja Mervi Juusolan (2012, 95) kirjassa *Levottomat aivot* on paljon käytännön ohjeita, miten arki pidetään hallinnassa. Nuorella voi olla haasteena omalle elämönhallinnalleen lapsuudesta syntyneitä tunnelukkoja, jotka ovat mielentason syviä uskomuksia siitä, millainen ihminen minä olen. Lapsi on voinut kehittää tunnelukkoja itselleen suojaksi, kun on kokenut turvattomuutta tai itsetuntonsa olleen uhattuna. (Juusola 2012, 95.)

Kotini kylmyys jäädtytti sieluni, kirjoittaa Timo Kaarina Määtän (2007, 208-211) toimittamassa kirjassa *Helposti särkyvää*. Miksi en muista syliä vaikka kuinka ponnistelen. En muista vahvaa isää en hellää äitiä. Kodissani oli kaikki leikkiautot ja ritarit, vain ihmiset tuntuivat puuttuvan. Ja syli, minä en varmaan osannut olla sellainen kuin piti, mutta vaikeuksia taisi olla vanhemmillakin. En löytänyt isää tai äitiä silloin, enkä juuri vielääkään. Yhteyttä välillämme ei ole ollut, emmekä ole osanneet sitä rakentaa vieläkään. Äitini oli todennut vaimolleni tämän odottaessa kolmatta lastamme, että äiti voi rakastaa vain kahta lasta kunnolla, minusta tuntuu ettei hän osannut rakastaa sitä yhtäkään. Koulukiusaamisesta päästyäni olin kotona kiipelissä missä isäni aloitti fyysisen väkivallan tehdäkseen minut näkymättömäksi, haitattomaksi, saattaakseen minut pois häiritsemästä sitä, mikä oli milloinkin hänelle lasta tärkeämpää. (Timo, 208-211.)

Tunnelukot ovat voineet saada alkunsa perheessä, koulussa tai kaveripiirissä ja vaikka ne ovat siellä syntyneitä ne kertautuvat ja vahvistuvat kohti aikuisuutta. Tunnelukot eivät aukea itsestään ellei niitä työstä auki. Niiden vaikutus yksilön elämään on merkittävä, sillä ne muovaavat meidän ajatteluamme, tunteita, käyttäytymistä ja vuorovaikutusta. Nuorten kanssa työskennellessä on hyvä tiedostaa nämä lukot ja millaisia työkaluja voi antaa lukon renkuttamiseen auki. Erilaisia tunnelukkoja katsotaan olevan yksitoista. (Juusola 2012, 95-98.)

Hylkääminen – nuori voi menettää mielenrauhan tai suuttua erotilanteessa, jossa esimerkiksi tyttökaveri viipyy ystävänsä kanssa ulkona pitkään. Hän voi kuvitella, että hänet jätetään jonkun toisen vuoksi ja ripustautuu toiseen, mikä karkottaa heidät. Hylätyksi tulemisen pelko, johtuu siitä, että nuori on jätetty liian yksin lapsuudessa tai uhattu hylkäämisellä.

Kaltoinkohtelu – nuori odottaa koko ajan alitajuisesti, että häntä kohdellaan jollakin tavoin kaltoin: käytetään hyväksi, nöyrytetään tai jopa pahoinpidellään. Taustalla on lapsuuden kaltoinkohtelu -kokemukset. Tällainen henkilö ei päästä ketään helposti lähelleen ja ajautuu helposti epätoivoisiin ihmissuhteisiin sekä uskoo läheisten pettävän hänet. Parisuhteissa keskeinen ongelma voi olla puhumisen ja luottamisen vaikeus.

Riippuvuus – nuoresta tuntuu ettei arjesta voi selvitä yksin vaan tarvitsee jonkun vierelleen, kuka tahansa käy kunhan ei tarvitse olla yksin. Lapsuudessa itsenäistymisyriytykset on tallottu, joten nuori etsii aina vahvaa ihmistä keneen voi ripustautua ja turvata ja jotka voivat kantaa vastuun elämästä.

Suojattomuus – nuori odottaa ja pelkää pahinta. Hän pelkää koko ajan paniikkikohtausta, aidsia ja vararikkoon joutumista. Lapsuuden Maailma on paha paikka –ajattelumalli on ottanut ylivallan ja kohtuuttomat pelot ottavat elämän hallintaan. Kaikki energia menee turvallisuuden varmistamiseen.

Tunnevaeje – nuorella on uskomus ettei kukaan minusta välitä tai ymmärrä minua. Ihastuksen kohteeksi sattuvat aina kylmät ja itsekkäät ihmiset tai sitten nuori on itse kylmä ja etäinen. Olo vaihtelee vihaisesta haavoitettuun ja yksinäiseen.

Ulkopuolisuus – lapsuudessa nuori jäi aina kaveripiirin ulkopuolelle. Hyljeksintä saattaa johtua jostakin henkilökohtaisesta ominaisuudesta ja tulee vahva kokemus, etten kuulu tänne ja minua ei haluta tänne. Aikuisena tällaisen kokemuksen saanut nuori välttelee ryhmiä ja ystäväyhteyksiä. Itsetunto on huono ja oma kuva monesti vääristynyt.

Vajavuus – nuori kokee itsensä puutteelliseksi - ei kokonaiseksi, ja on vahvasti sitä mieltä, että kukaan joka näkee millainen hän oikeasti on, ei voi rakastaa häntä. Lapsuudessa puutteita arvosteltiin, eikä hän ole kokenut olevansa rakkauden arvoinen. Rakkaus on edelleenkin pelottava ja tällainen henkilö odottaa koko ajan, että läheiset hylkäävät hänet.

Epäonnistuminen – tällainen henkilö ei pidä itseään pätevänä koulussa tai liikunnassa. Lapsuudessa tällaisella henkilöllä on ollut ehkä oppimisvaikeuksia tai huono itsekuri. Monet tarpeelliset taidot on jäänyt oppimatta, koska oppimista välteltiin tietoisesti. Aina oli tunne, että kaikki muut ovat minua parempia ja lasta nimiteltiin laiskaksi, tyhmäksi tai lahjattomaksi. Tunnelukkoa pidetään yllä vähättelemällä asioita, joissa voi mahdollisesti epäonnistua. Tällainen henkilö ottaa virheet hyvin raskaasti.

Alistuminen – omat tarpeet uhrataan miellyttääkseen muita ja sen kerran kuin tällainen henkilö pistää itsensä etusijalle kokee hän siitä syyllisyyttä. Tällaisella henkilöllä on ollut todennäköisesti alistamista lapsuudessa. Monesti tällainen henkilö ajautuu tekemiseen dominoivien ja kontrolloivien ihmisten kanssa tai sitten hänen ympärillään on ihmisiä, jotka vaativat valtavasti, mutta eivät anna mitään takaisin.

Vaativuus – itselle asetetut vaatimukset ovat ylimitoitettuja ja tällainen henkilö janoaa uusia saavutuksia ja niiden tavoittelu menee kaiken edelle; hyvinvoinnin, onnen, levon ja jopa ihmissuhteiden. Hän soveltaa jäykkiä vaatimuksia muihin ja on hyvin tuomitseva. Vaativuuden tunnelukko voi johtua siitä, että henkilö ei ole tuntenut kelpaavansa omana itsenään ja siitä on jäänyt vahva tunne, että pitäisi olla jotain muuta kuin on jotta kelpaisi. Lapsuudessa tällaiselta on odotettu parasta ja hän on oppinut ettei vähempi riitä, sillä se tarkoittaa yhtä kuin epäonnistumista.

Oikeutus – tällainen henkilö on kenties hemmoteltu pilalle lapsena ja häneltä on puuttunut rajat. Viha on ensimmäinen reaktio, jos asiat eivät mene niin kuin hän tahtoo. Hän on mielestään erityinen ja oikeutettu tekemään, sanomaan ja saamaan kaikki mitä haluaa välittömästi heti nyt, vaikka se olisi muille kohtuutonta. Pitkäjänteinen työskentely sekä oman toiminnan vaikutusten näkeminen toisiin ihmisiin on vaikeaa. Itsekuri on suuri haaste ja omasta käytöksestä vastuunkantaminen ei suju. (Juusola 95-99, Klosko & Young 28-30.)

2.7 Diakonia ja Raamatun yhteys sekä sosionomin ammattiosaaminen

Ydinosaamisena diakoniatyöntekijälle nähdään neljä aluetta: hengellinen työ, diakoninen työ, kirkon organisaatio- ja kehittämisen osaaminen sekä yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen osaaminen. Keskiössä ovat ihmiset ja yhteisöt, sillä heidän parissa toiminta tapahtuu. Diakoniatyössä ihminen pyritään kohtaamaan kokonaisvaltaisesti ja elämäntilanne tarkastellaan kokonaisuutena. Tämän opinnäytetyön kannalta tarkasteltuna diakoninen osaaminen nousee esiin asiakkaan kohtaamisen periaatteissa; työntekijä ei anna valmiita ratkaisuja vaan niitä etsitään yhdessä ja näin myös autetaan asiakasta tekemään oivalluksia ja parantamaan omaa elämänhallintaansa ja omatoimisuuttaan muutoksen aikaan saattamiseksi. (Helin ym. 2010, 40-41.)

Hyvän elämän kulmakivet -kurssin näkökulmasta diakoninen ajattelumalli antaa nuorelle toivoa, joka nousee kristillisyydestä vaikka itse konkreettinen

auttaminen tapahtuu tekojen välityksellä. Diakoninen ajattelu korostaa kuuluksi tulemisen tunnetta sekä tunnetta, että on tullut aidosti kohdattua, silloinkin kun autettavan ja auttajan näkökulmat eivät ensisijaisten tavoitteiden osalta kohtaa. Asiakasta ei saa hylätä sellaisessakaan tilanteessa, jossa tämä kertoo mahdollisesti muunneltua totuutta. (Helin ym. 2010, 42.)

Opinnäytetyön nimessä esiintyvä kulmakivet sana kuvaa perustaa, tukevaa pohjaa, minkä päälle on hyvä rakentaa. Jokainen kulmakivi on tärkeä ehjän kokonaisuuden rakentumiseksi. Kulmakivet löytyy useissa yhteyksissä Raamatusta, jossa Jeesuksesta puhutaan kulmakivenä. Vanhan Testamentin puolella esimerkiksi seuraavissa yhteyksissä: Jumalan vastatessa (Jobille 38:6) Mihin laskettiin sen peruspylväät? Kuka pani paikoilleen kulmakiven. (Psalmit 118:22) Kivi, jonka rakentajat hylkäsivät, on nyt kulmakivi. (Jesajan kirja 28:16) Siksi Herra Jumala sanoo näin: Katsokaa: minä lasken Siionin peruskiven, huolella valitun kivipaaden, kallisarvoisen kulmakiven sitomaan vankkaa perustaa. Joka uskoo, ei horju.

Uuden Testamentin puolella kulmakivet mainitaan ainakin seuraavissa: (Matteuksen Evankeliumissa 21:42) Jeesus sanoo heille: Ettekö ole koskaan kirjoituksia lukeneet: Kivi, jonka rakentajat hylkäsivät, on nyt kulmakivi. Herralta se on tullut ja se on ihmeellinen meidän silmissämme. (Kirje efesolaisille 2:20) Te olette kiviä siinä rakennuksessa, jonka perustuksena ovat apostolit ja profeetat ja kulmakivenä on itse Kristus Jeesus. (Ensimmäinen Pietarin kirje 2:4) Tulkaa hänen luokseen, elävän kiven luo, jonka ihmiset ovat hylänneet mutta joka on Jumalan valitsema ja hänen silmissään kallisarvoinen sekä (Ensimmäinen Pietarin kirje 2:6) Sanotaanhan Raamatussa: Katso, minä lasken Siionin kulmakiven, valitun kiven, jonka arvo on suuri. Joka häneen uskoo, ei joudu häpeään. Jeesus käytti itsestään kuvaa kulmakivi, samoin kuin Paavali Jeesuksesta.

Sosionomin (AMK) osaaminen jaetaan kuuteen osa-alueeseen: eettisyys, asiakastyö, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistuva yhteiskuntaosaaminen sekä tutkimus- ja johtamisosaaminen. Sosionomin (AMK) on tärkeä tunnistaa oman ihmiskäsityksensä ja arvomaailmansa merkitys

asiakastyössä ja pyrittävä luomaan asiakkaan osallisuutta tukeva vuorovaikutus ja yhteistyösuhde. Sosionomi ymmärtää asiakkaan tarpeet sekä osaa tukea voimavarojen käyttöönottoa ja vahvistumista yksilön kasvun ja kehityksen erivaiheissa käyttämällä erilaisia asiakastyön menetelmiä. Sosionomi osaa tukea ja ohjata tavoitteellisesti asiakkaita heidän arjessa ja kuvata asiakasprosessin vaiheita ja kehittää työtään sen pohjalta. Sosionomi (AMK) tuntee palvelujärjestelmät ja osaa arvioida asiakkaan palvelutarpeita tämän eri elämänvaiheessa ja ohjata asiakasta oikeiden palveluiden piiriin. Verkostotyö ja moniammatillisuus ovat ehdottoman tärkeä osa tämän päivän sosionomin työtä. (Sosiaaliportti i.a.)

Tarvittaessa sosionomin (AMK) on osattava käyttää yhteiskunnan vaikuttamiskanavia ja puuttua epätasa-arvoon niin alueellisella kuin kansallisellakin tasolla. Kansalaisten osallisuuden tukeminen yhdessä asiakkaiden ja muiden toimijoiden kanssa kuuluu yhteiskuntaosaamiseen. Ammatilliseen osaamiseen kuuluu reflektiivisen ja kehittävän työtteen sisäistäminen sekä kyky tuottaa uutta käytäntöpainotteista tietoa esimerkiksi mahdollisten kehittämishankkeiden kautta. Ammattikorkeakoulututkintoon kuuluu myös lähiesimies taidot, taloushallinnan peruseriaatteiden osaaminen ja työyhteisöosaaminen. Toimintakykyä ei ole suotavaa menettää ennakoimattomissakaan tilanteissa tai toimintaympäristöissä. Myös yrittäjyyden perusedellytykset kuuluvat ammattiosaamiseen. (Sosiaaliportti i.a.)

3 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE, TARKOITUS JA LAATU

Tämän opinnäytetyön tavoite, tulos mihin pyritään, on koostaa koulutuskokonaisuus lastensuojelun avuhuollon nuorille asiakkaille. Koulutuskokonaisuuden tavoitteena on antaa osallistuville nuorille oppimisen, onnistumisen ja osallisuuden kokemuksia. Kokonaisuuden tarkoitus on toimia ennaltaehkäisevänä sosiaalisena kuntoutuksena, jolla pyritään välttämään lain määrittelemät kovemmat seuraukset. Nuorille annetaan mahdollisuus tutustua turvallisessa ympäristössä itselle kipeisiin asioihin, sekä oppia hyvän elämän perustaitoja ja saada oikeaa tietoa yhteiskunnan perusrakenteista. Osa-alueet ovat niitä, missä nuorilla on osoittautunut olevan haasteita ja he ovat päätyneet lastensuojelun asiakkuuteen. Näitä haasteita ovat esimerkiksi tunteiden hallinta sekä arjen perustiedot ja -taidot.

Toiminnallinen tarkoitus on saada Hyvän elämän kulmakivet –kurssille hankerahoitus ja tämän avulla työllistyä tai käyttää työmenetelmänä omassa työssä. Kurssin kunkin osa-alueen erityisosaamisen lisäksi nuoret oppivat yhteiskunnan perustoimintamalleja; aikataulujen noudattamista, ryhmässä toimintaa ja pitkäjänteiseen toimintaan sitoutumista. Kurssi kokoontuu viikoittain ennalta sovitun ohjelman mukaan ja on kestoltaan noin 3 kuukautta. Toiminnallinen kurssi perustuu aiemmin esitettyihin teoreettisiin lähtökohtiin ja tämän kurssin mukana kotiin vietäväksi tulee vain keittokirja ja kurssitodistus. Hyvän elämän kulmakivet –kokonaisuus palvelee käytäntöön vietynä omalta osaltaan ennaltaehkäisevästi ja kuntouttavasti lastensuojelutyössä ja näin ollen säästää yhteiskunnan varoja sosiaali- ja terveydenhuollon menoissa.

Tuotteen laatuksiteriksi asetettiin ideointivaiheessa käytännönläheisyys, joka lähtee asiakkaan tarpeista käsin. Hyvän elämän kulmakivet –kurssi muokkautuu osallistujien tarpeen mukaan, tai muuntuu tarvittaessa yksilötyömenetelmäksi. Tuotteistamisen laatua on arvioitu yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa. Kaikki yhteistyökumppanit tutustuivat kurssisisältöön oman ammatillisen osaamisensa kautta ja antoivat sähköpostitse vapaamuotoisen palautteen. Positiivisena nähtiin käytännönläheisyys ja kokonaisuus todettiin

toteuttamiskelpoiseksi. Ideaalitalanne olisi ollut päästä testaamaan tuotteen laatu prosessin aikana, mutta aikataulullisista seikoista johtuen tämä ei ollut mahdollista, joten on kuitenkin perusteltua luottaa ammattilaisten näkemykseen Hyvän elämän kulmakivet -kurssista.

4 TUOTEPROSESSI

Tuote on lopputuote, tavara tai palvelu, joka on tarkoitettu asiakkaan käytettäväksi. Tuotteen sisältö ja käyttötarkoitus on ennalta määritelty. Julkishallinnossa palveluita ei kutsuta tuotteeksi, mutta liike-elämässä se voidaan määritellä näin. Palveluksi määritelty tuote voi koostua usean eri toimijan moniammatillisesta yhteistyöstä, jonka johtovastuu on tuotteen omistajalla. Tällöin yhteistä osaamista myydään yhteisillä pelisäännöillä. Tuotetta on mahdollista ostaa ja myydä, se voi olla yrittäjän tarjoama palvelu. (Kajaanin Ammattikorkeakoulu i.a.)

Toimivan tuotteen luominen väkisin on vaikeaa, parhaat oivallukset syntyvät yllensä ideasta tai päähänpistosta. Tämänkin opinnäytetyön idea syntyi tuskastumisesta kesken työpäivän; ”Näille pitäisi järjestää kurssi missä asiat aloitetaan, siitä miten pottu kuoritaan”. Tuotteiden tarkoitus on helpottaa ihmisten arkea, tuoda hyötyä tai huvia itselle tai muille. Ideat muokkautuvat tuotteeksi parhaiten, kun löytää aiheen mihin on helppo sitoutua. Kokonaisuus alkaa hahmottua tutkimalla jo olemassa olevia käytänteitä ja tutkimuksia aiheesta. Luovalla ja vapaalla ajattelulla saadaan aikaan parhaita tuloksia. Aihealueen rajaaminen on tärkeää, sillä liika tieto tai laajalle rönsyävät ajatukset hidastavat itse tuotteen syntymistä. Idea on kuvitteellinen ratkaisu olemassa olevaan ongelmaan. (Kajaanin Ammattikorkeakoulu i.a..)

Tässäkin kurssissa on lähdetty hakemaan ratkaisua lastensuojelun avohuollossa tavattujen nuorten arjen haasteisiin. Lähtökohtana on ollut, että nuori saa konkreettisia käytännön kokemuksia. Kurssin jälkeen nuori voi sanoa: ”Olen ainakin kerran itse tehnyt, kuullut tai olen itse osallistunut”. Tämä on alku mallioppimiselle, mitä ei ole aiemmin ehkä tapahtunut tai sitä ei ole pystytty sisäistämään sisäisestä tai ulkoisesta haittatekijästä johtuen. Hyvä idea ja sen pohjalta rakennettu tuote vastaa konkreettiseen tarpeeseen. (Kajaanin Ammattikorkeakoulu i.a.).

Hyvästä ideasta päästään tuotekehitysvaiheeseen. Onnistunut tuote vaatii hyvän pohjatyön ja avoimin mielin toteutetun ideoinnin. Ideointivaiheessa hullutkin ajatukset kannattaa kirjata ylös, karsimisen aika on prosessin myöhemmässä vaiheessa. Tietoon pohjautuvan tuotteen rakentaminen on helpompaa ja ennen kaikkea edullisempaa kuin materiaalisen tuotteen tekeminen, koska se ei vaadi tuotantolinjoja eikä erillisiä tuotantotiloja. Lopputuloksen onnistuminen ja markkinoinnin varmistaminen vaatii yhteistyötä eritahojen välillä, opinnäytetyössä tilaajan ja opinnäytetyöntekijän välillä. Riittävän tiedon puuttuminen vaarantaa tuotteen mahdollisuuden toimia tavoitellulla tavalla. (Kajaanin Ammattikorkeakoulu i.a.)

Idea seuraa vaativin ja aikaa vievin vaihe, itse tuotteen suunnittelu. Huolellinen dokumentointi ja suunnittelu antavat tulevalle tuotteelle mahdollisuuden menestyä. Tässä työvaiheessa on hyvä miettiä onko tuotteella vaihtoehtoisia käyttötapoja ja ominaisuuksia ja miten niitä voidaan hyödyntää jatkossa. Tuotteen toteutusvaiheessa voidaan alkuperäistä ajatusta vielä muuttaa. Toteutusvaiheessa rakennetaan tuotteelle sen visuaalinen ulkoasu ja varmistetaan arviointi. Arviointi on merkittävä osa luotettavaa tuoteprosessia. (Kajaanin Ammattikorkeakoulu i.a.) Tämän opinnäytetyön tuotteena rakentuvaa kurssia lähdin kokoamaan idean jälkeen omassa työssä lastensuojelun eri tehtävissä hankittujen kokemusten kautta. Keskustelin ja testasin ideaa vapaamuotoisissa keskusteluissa yhteistyökumppaneiden kanssa. Keskustelut olivat yksilökeskusteluja. Idean vastaanotto oli positiivinen ja kannustava, joten lähdin viemään prosessia eteenpäin opinnäytetyöprosessin mukaisesti.

Tuotteen rakentuminen ideasta lopputuotteeksi koostui alkuun idean työstämisestä ja osa-alueiden valinnasta. Rungon hahmotuttua ja teoriapohjan rajaamisen jälkeen seurasi yhteistyökumppaneiden valinta. Työstäminen heidän kanssa oli pitkälle yksilökeskustelua ja aiemmilla kokemuksilla leikkimistä. Tämän tarkoitus oli löytää oikeat sisällöt kuhunkin osioon. Osalla yhteistyötahoista oli jo valmiita käytänteitä, jotka sopivat tähän kokonaisuuteen. Esimerkkinä Marttojen ja seurakunnan kurssit.

4.1 Asiakasprofiili

Tämän tuotteen kohderyhmää edustaa nuoruusvaiheen loppupuolella oleva nuori. Nuorella voi olla esimerkiksi puutteita arjentaidoissa tai tunteiden hallinnassa. Yhdistävänä tekijänä kaikilla osallistujilla on lastensuojelun avohuollon asiakkuus. Ajatuksena on, että nuoren sosiaalityöntekijä katsoo tämän hyötyvän kurssin sisällöstä. Sen nähdään toimivan ennaltaehkäisevänä avohuollon tukitoimena, jonka avulla voidaan välttää avohuollon sijoitus tai jopa huostaanotto. Kurssi antaa nuorelle avaimet oman elämän hallintaan, silloin kun mallioppimista ei ole päässyt lapsuudessa tapahtumaan. Avohuollon tukitoimet ovat lain mukaan vapaaehtoisia, joten myös asiakkaana olevan lähipiirin myönteinen suhtautuminen edesauttaa nuoren osallistumista.

4.2 Yhteistyökumppanit

Kurssin osa-alueet on mahdollista toteuttaa eri toimijoiden kanssa, joista kukin edustaa oman alansa laajaa ja kattavaa osaamista. Tässä mallissa on pyritty valitsemaan yhteistyökumppaneita, joilla on kokemusta lastensuojelun asiakkaista. Hyvän elämän kulmakivet - kurssissa kootaan jo olemassa olevia hyviä toimintatapoja yhden kokonaisuuden alle. Jos mallia ei ole ollut aiemmin olemassa, sellainen on rakennettu yhdessä heidän kanssaan tätä kokonaisuutta varten.

Oulun seurakuntayhtymän erityisnuorisotyöntekijä vastaa kirkollisen osuuden sekä vuorovaikutusta käsittelevän osuuden koulutuksesta. Erityisnuorisotyön toimintamuotona Oulussa on pienryhmätoiminta haastavassa elämäntilanteessa oleville lapsille ja nuorille, vuorovaikutuskoulutusta sekä nuorille että aikuisille ja vapaaehtoisten kouluttaminen ja hankkiminen yökahvilatoimintaan. Erityisnuorisotyö on ensisijaisesti tarkoitettu erityistä tukea tarvitsevia lapsia, nuoria ja heidän perheitään varten. He tekevät myös yhteistyötä niiden tahojen kanssa, jotka toimivat edellä mainitun kohderyhmän kanssa. Pohjana on erityisnuorisotyössä käytössä olevat Thomas Gordonin kehittämät kurssit Nuisku eli nuorten ihmissuhdetaitojen koulutus ja Toivu eli

toimiva vuorovaikutus koulutus. (Oulun Seurakunnat i.a., Outi Leinonen, henkilökohtainen tiedonanto 5.4.2013)

Puolustusvoimilla on selvä ohjelma miten he toimivat, sillä he kantavat vastuun nuorten miesten kouluttamisesta ja kasvattamisesta omalta osaltaan. Puolustusvoimat tavoittaa ennen asepalvelusta kutsunnoissa kaikki miespuoliset nuoret. Ne nuoret, jotka eivät fyysisten tai psyykkisten ominaisuuksien perusteella kykene palvelukseen, tulevat ohjatuksi Aikalisä -hankkeen puitteissa muille viranomaisille. Time Out! Aikalisä! Elämä raiteilleen -toimintamalli on Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen kehittämä kohdennettu tukipalvelu, joka tarjoaa psykososiaalisia tukitoimia nuorten miesten syrjäytymiskehityksen ehkäisemiseksi. Toimintamalli mahdollistaa aktiivisen tuen tarjoamisen nuorille miehille kutsunnoissa ja varusmies- tai siviilipalveluksen keskeytyessä. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos i.a..)

Tavoitteena on, ettei kukaan putoa tyhjän päälle tai unohdu kotiin. Puolustusvoimat on kenraalimajuri Sakari Honkamaan mukaan erittäin tyytyväinen tästä yhteistyöstä saatuihin kokemuksiin. (Sotilaskoti 2013, 14-15.) Puolustusvoimista yhteistyökumppanina on toiminut Kainuun Prikaatin koulutuspäällikkö, jolla on pitkä kokemus varusmiehistä ja heidän tämän päivän haasteista. Asiassa on konsultoitu myös Kainuun Prikaatin sosiaalikuraattoria, joka on omalta osaltaan vahvistanut koulutuspäällikön näkemystä osa-alueista. Puolustusvoimien omien ohjelmien mukaan he näkevät myös tämän kurssin positiivisena mahdollisuutena vaikuttaa nuoriin ennen asevelvollisuusikää.

Nuorten väkivaltatilanteiden ennaltaehkäisy osuudesta vastaa yrittäjä ja turvallisuuskouluttaja KH Turva Oy:stä. KH Turva Oy on 2007 perustettu turva-alan erityisosaamista tuottava yritys. Yritys tarjoaa turvallisuuskoulutusta ja -konsultointia ja rakentaa tarvittaessa tilaajien tarpeeseen sopivia koulutuskokonaisuuksia asiakkaan erityistarpeet huomioon ottaen. Hän on harrastanut kamppailulajeja vuodesta 1994 ja opettaa myös omassa kamppailulajikeskuksessa. Hänellä on laaja kokemuspohja turvallisuusalan eri tehtävissä; vartijana, arvokuljettajana, henkilo suojauksessa sekä rauhanturvaajana. Hän on yrityksensä kautta toteuttanut mittatilattuja

turvallisuuskoulutuksia niin sosiaali- ja terveysalalle, kunnan ja kaupungin hallinnolle, pienille ja keskisuurille yksityisille kuin palvelualan toimijoille. Hän on opettanut turvallisuutta ammatikseen vuodesta 2003. KH Turvan ja turvallisuuskouluttajan näkemystä lisäävät työssään hankkima kokemus erityislasten ja lastensuojelun asiakkaiden kanssa toimimisesta. (Kimmo Kolehmainen, henkilökohtainen tiedonanto 24.1.2013, KH Turva i.a..)

Marttajärjestöjen toimialueena on ruoka- ja ravitsemus, kodin talous- ja kuluttaja-asiat, ympäristö ja kotipuutarha. Martat ovat yli satavuotias kotitalousneuvontaa antava kansalaisjärjestö, jonka tarkoituksena on edistää kotien ja perheiden hyvinvointia. Marttajärjestön perustajan Lucina Hagmanin toiminnan lähtökohtana on ollut sivistää kansaa naisten avulla. Martoilla on paljon aineistoa, jota se suunnittelee ja julkaisee kotitalouksia varten. Martat toimivat kansainvälisesti ja heillä on tarjolla jäsenistölleen myös perinteistä yhdistystoimintaa. Pohjois-Pohjanmaan Marttapiiristä kouluttajana ja asiantuntijana toimii pitkään toiminnassa mukana ollut neuvoja, jolla on kokemusta eri asiakasryhmien kanssa toimimisesta. Marttojen vastuulla on tässä kokonaisuudessa vastuulla neljä merkittävää osaa; ruoka- ja ravitsemus, kodin talous, raha-asiat ja omaan kotiin. (Martat i.a..)

Oulun kriisikeskuksen tavoitteena on auttaa ihmisiä selviytymään kriiseistä ja ennaltaehkäisemään vakavampia ongelmia, esimerkiksi mielenterveys-ongelmia. Tapaamisen ja toiminnan lähtökohtana on aina asiakkaan kokema tarve keskustelulle ja yhteydenoton voi tehdä nimettömänä. Palvelu on asiakkaille maksutonta ja mikäli yksin tuleminen on vaikeaa voi tulla myös läheisen kanssa. Kriisiapu on lyhytkestoista ja tarvittaessa annetaan palveluohjausta muiden palveluiden piiriin hakeutumisessa. Kriisikeskus tarjoaa yksilö-, pari- ja perhekeskusteluja, vertaisryhmiä ja koulutusta. Auttamassa on myös joukko koulutettuja vapaaehtoisia. Tässä koulutuskokonaisuudessa yhteistyömallia on rakennettu kriisikeskuksen johtajan kanssa. Hänellä on pitkä työhistoria lastensuojelusta ennen kriisikeskukseen siirtymistä. Hän toimii myös työnohjaajana ja erityistasonterapeuttina. (Oulun kriisikeskus i.a.)

5 HYVÄN ELÄMÄN KULMAKIVET –KURSSI

Kurssiin valikoituneet osiot pohjautuvat tässä opinnäytetyössä aiemmin esitettyihin teorioihin. Kurssista vastaavan ohjaajan tai järjestäjän edustajan on asiakasturvallisuuden ja luotettavuuden vuoksi oltava sosiaalialan koulutettu ammattilainen. Hänen on kyettävä tekemään laaja-alaisesti havaintoja lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevista nuorista ja välittämään tämä tieto tarvittavin osin sosiaalityöntekijälle. Tämän tiedon pohjalta sosiaalityöntekijä pystyy päivittämään asiakassuunnitelman vastaamaan nuoren tarpeita. Tällä tavalla pyritään turvaamaan nuoren oikeansuuntainen kehitys.

1. Tutustuminen - Seurakuntayhtymän erityisnuorisotyö järjestää ensimmäisen tapaamiskerran, missä teemana on tutustua ryhmän jäseniin. Tutustumiskerralla tehdään ryhmäytymisharjoitteita. Harjoitteiden tavoitteena on antaa ryhmäläisille turvallinen ja luottamuksellinen tunne ryhmässä toimimiselle. Ensimmäisellä kerralla käydään läpi tunnetaitoja ja tarvittaessa käytetään harjoitusten tukena esimerkiksi tunnesäätilakortteja. Tapaaminen toteutuu erityisnuorisotyön tiloissa.

2. Siis voiko perunoita kuoria itsekin - Pohjois-Pohjanmaan Marttojen Keittiö K-18 –kurssin avulla innostetaan ja motivoidaan nuoria käytännön tekemisen kautta ruuanvalmistukseen. Ruuanlaiton ja leipomisen lomassa opetellaan keittiössä toimimisen taitoja ja keskustellaan ravitsemuksesta ja sen merkityksestä omalle hyvinvoinnille. Laaditaan ohje kotiin, mitä ruokakaapissa on hyvä olla ja millaisia työvälineitä keittiössä tarvitaan. Elämisen ja ruuan hinnasta keskustellaan, sekä tehdään vertailuja mitä itse tehty maksaa valmisteineen verrattuna. Nuoret saavat kurssilta keittiökokemuksen lisäksi mukaansa Penninvenyttäjän keittokirjan, missä opetetaan edullisten perusruokien valmistaminen. Tapaaminen toteutuu Marttalassa, Pohjois-Pohjanmaan Marttojen toimitiloissa.

3. *Mitä sä oikein tarkoitat?* - *Seurakuntayhtymän erityisnuorisotyö* vastaa kolmannen tapaamiskerran sisällöstä. Tällä kertaa keskitytään myönteisen ja kriittisen palautteen saamisen ja antamiseen. Harjoitellaan kuuntelemista ja keskustellaan siitä, miksi kuuntelemisen taito on tärkeä. Tunteiden kohtaaminen ja käsitteleminen on nuoren elämässä haaste, joten perustunnetaitoja käydään läpi erilaisten harjoitteiden avulla. Tapaaminen toteutuu erityisnuorisotyön tiloissa.

4. *Mä haluan laajakuvatelkkarin, kulmasohvan ja bileet!* - *Pohjois-Pohjanmaan Martat* käy läpi taloudenhallinnan avaimet. Nuorten käsitys taloudenhallinnasta on usein tärkeysjärjestykseltään hyvin takaperoinen; ensin halutaan telkkari ja bileitä, jonka jälkeen havaintaan ettei ole rahaa laskuihin tai ruokaan. Talousosiossa opetellaan asioiden oikeaa tärkeysjärjestystä, sekä tutustutaan elämisen todellisiin kuluihin. Konkretisoidaan mistä rahaa tulee ja mihin sitä menee. Tehdään harjoituksia valinnoista ja mietitään niiden seurauksia. Mietitään miten voi säästää ja miksi laskut on maksettava. Tässä osiossa tulee myös vierailemaan nuori aikuinen, joka on nuoruudessaan pilannut omat luottotietonsa. Hän käy keskustellen läpi arjen vaikeudet mitä luottotietojen menetys tuo tullessaan. Tapaaminen toteutuu Marttojen toimitiloissa.

5. *Oma koti – tyhjä luukku* - *Pohjois-Pohjanmaan Martat* kertoo miten omaan kotiin muuttamista voi valmistella ja miten kaikki tarpeellinen saadaan hankittua. Mietitään, mikä on välttämätöntä ensiasuntoon muutettaessa, sillä pakollisiakin hankintoja on paljon. Osiossa käydään läpi käytännön konkreettisilla neuvoilla miten koti saadaan perustettua. Tapaaminen toteutuu Marttojen toimitiloissa.

6. *Kun taivas putoaa* - *Pohjois-Suomen kriisikeskuksen* osiossa käydään läpi tunteita ja ihmissuhteita. Nuoren elämässä ne voivat hallita kaikkea samalla tuhoten tai voimauttaen. Tunteiden tunnistaminen on tärkeää, jotta oppii hallitsemaan omia reaktioitaan sekä erottamaan mitkä toimintamallit ovat ei toivottuja malleja – esimerkiksi "lumihanki, kirves ja perhe kolminaisuus"; miksi

aina tulee väkivaltainen reaktio. Seurataanko samoja jälkiä mitä itse on nähty lapsena ja mitä vaatii uusien toimintamallien rakentaminen. Suhteen päättyessä nuoresta tuntuu monesti, ettei millään enää ole mitään väliä. Etsitään keinoja tästä selviämiseen. Mietitään myös keinoja, miten irrottautua suhteesta, jossa ei ole enää hyvä olla. Näitä asioita käsitellään kahtena peräkkäisenä kertana. Tapaaminen toteutuu Oulun kriisikeskuksessa.

7. Mutsi, voit sä tulla siivoaan? - Pohjois-Pohjanmaan Martat opettavat miten omaa kotia tulee huoltaa, jotta siellä on miellyttävä asua ja vuokranantaja on myös tyytyväinen asunnon hoitoon. Tarvittavat siivousväline ja –aine hankinnat tuntuvat monesti välttämättömältä pahalta, mutta maksavat itsensä takaisin myöhemmin. Huolimattomuudesta johtuvat laiminlyönnit tulevat vastaan viimeistään pois muutettaessa ja pahimmillaan niistä aiheutuneet vahingot joudutaan korvaamaan. Pyykinpesu kotona kuuluu toimivaan arkeen. Kerrataan jo aiemmin opitut tekstiilienhoitomerkit ja –menetelmät. Tapaaminen toteutuu Marttalassa.

8. No en mä voi mennä inttiin ku tyttökaveri jättää! - Kainuun Prikaati toteuttaa osuuden, missä korjataan luulot ja kuulopuheet Suomen puolustusvoimista sekä perehdytään asevelvollisuuteen kokonaisuutena. Mitä asevelvollisuus on, milloin se alkaa ja mitä kaikkea se pitää sisällään. Miksi Suomessa on yleinen asevelvollisuus. Puolustusvoimat on mahdollisuus sekä nuorille miehille että naisille kun mietitään jatkokoulutusta ja työelämää, hyvin suoritettu varusmiespalvelus voi avata mahdollisuuden työskennellä Puolustusvoimissa palveluksen jälkeen. Puolustusvoimissa on erityisosaamista vaativia koulutusmahdollisuuksia, joihin on omat vaatimuksensa, mitkä on hyvä tiedostaa ennakkoon. Rikoksilla on vaikutus asevelvollisuuteen, se ei poissulje sitä, mutta sulkee tiettyjä ovia. Siviiliammattia voi hyödyntää varusmiespalveluksessa.

Varusmiespalvelusta miettivän on hyvä tiedostaa fyysisen kunnon merkitys ja vaatimukset sekä asettaa itselleen realistiset tavoitteet palvelulle. Jos ennen

palvelusta on ehtinyt tulla jo lainaa tai perhettä eivät nekään jää hoitamatta vaan puolustusvoimat auttaa näissä asioissa. Osuudessa kuullaan palveluksen päättäneiden varusmiesten kertomuksia ja kokemuksia intistä, niitä todellisia tarinoita eikä kuulopuheita. Palveluksen jälkeen on mahdollisuus harrastaa vapaaehtoista maanpuolustusta, jolla on merkitystä reservin ylennyksissä. Osuus päätetään NOPTTEL-aseella ammuntaan. Osuus toteutetaan ilman kalvosulkeisia keskustellen ammattisotilaan toimesta. Tapaaminen toteutuu joko Hiukkavaarassa tai Kainuun Prikaatissa.

9. Mitä mahtuu kasteen ja hiekkaristin väliin? - Seurakuntayhtymän erityisnuorisotyö käy läpi kirkon roolia ja sen tarjoamia mahdollisuuksia elämän eri vaiheissa. Mahdollisuudet on hyvä miettiä ja tiedostaa ennakkoon. Osiossa käydään läpi kaste ja kirkon jäsenyyden merkitys. Rippikoululla ja konfirmaatiolla on muutakin merkitystä kuin sekkejä ja koruja. Häät ovat monen haave jo pikkutyöstä lähtien, halutaan prinssi ja puoli valtakuntaa. Parisuhteen ongelmassakin seurakunnasta löytyy apua perheneuvontapalveluista. Hautajaiset ovat osa elämäntilannetta, jotka tulevat usein yllättäen ja varautumatta. Seurakunnasta löytyy tähän asiaan tietoa ja apua sekä tarvittaessa myös sielunhoitoa. Kirkolla on kerhoja niin lapsille ja nuorille kuin myös aikuisille. Diakoniatyö tulee monelle tutuksi kun kaikki muut ovet on jo käyty läpi, avun viimeinen luukku. Tapaaminen toteutuu erityisnuorisotyön tiloissa.

10. Mä niin vedän sitä pataan! - KH Turva vastaa osiosta, missä käydään läpi väkivaltatilanteiden uhkaa ja niiden mahdollisia seurauksia. Tutustutaan Suomen lainsäädäntöön koskien yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia väkivaltatilanteessa. Perehdytään ihmiskehon haavoittuvuuteen ja kuinka pienestä kaikki on kiinni, tutustutaan väkivallan aiheuttamiin vammoihin ja niiden jälkiseurauksiin. Mietitään ja keskustellaan onko uhriksi valikoituminen sattumasta kiinni vai voiko omalla toiminnalla vaikuttaa tilanteen kulkuun. Koulutus tapahtuu luentotilassa, joka tarkentuu ryhmän tarpeiden mukaan.

11. Se yritti viedä mun massit! - KH Turva käy läpi käytännönharjoittein miten oman kehon koordinaatio ja vartalon hallinta toimivat. Kehon toimintaan tutustutaan sekä toiminnallisten- että tasapainoharjoitteiden kautta. Opetellaan perusteita irrottautumisesta ja tehdään pareittain ja ryhmässä erilaisia harjoitteita kuvitellun tilannekuvauksen mukaan. Lopuksi käydään läpi venyttelyharjoitteluiden ohessa miten nuoren kehoa huolletaan. Loppukeskustelussa käydään läpi vielä mahdolliset mieltä askarruttavat asiat. Koulutusosio toteutetaan Oulun kamppailuklubin tiloissa.

12. Kurssin päätös – mitä jäi käteen? - KH Turva pitää kurssin yhteenvedon, jossa kerätään nuorilta palautteet koulutuskokonaisuudesta toimeksiantajan toiveiden mukaan. Mitä konkreettista koulutus antoi kulmakiveksi elämälle ja tuliko uusia näkökulmia ennen haasteita aiheuttaneisiin tilanteisiin. Koulutuksen päätös ja todistusten antaminen toteutetaan myöhemmin ilmoitettavassa paikassa.

6 OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI

6.1 Asetettujen tavoitteiden toteutuminen ja ammatillinen kasvu

Opinnäytetyölle asetettiin tavoitteeksi toimivan ja käytännönläheisen kurssin rakentaminen lastensuojelun avohuollon asiakkaille vahvalta teoreettiselta pohjalta käsin. Tämä tavoite täyttyi ja Hyvän elämän kulmakivet -kurssille päästään hakemaan opinnäytetyön hyväksymisen jälkeen hankerahoitusta tai sitä voidaan käyttää työmenetelmänä. Pitkän aikavälin tavoitteena koulutuksella on vakiintua käytännöksi, jolla pystytään saavuttamaan itsenäistä ja hyvää elämää tukevia oppimiskokemuksia ja antamaan sen myötä vahvuutta arjessa selviytymiseen. Hyvät arjen taidot ja kyky käsitellä omia tunteita ja elämässä vastaan tulevia haasteita vähentävät tarvetta yhteiskunnan tuen tarpeeseen.

Henkilökohtaisen ammatillisen kasvun näkökulmasta tämä opinnäytetyö on vahvistanut ammatillisen osaamisen olemassaoloa ja antanut kokemuksen hyvien ammatillisten käytänteiden hallitsemisesta. Hyvän elämän kulmakivet -kurssissa korostuu verkostotyön osaamisen merkitys. Kurssin vastuhenkilö vastaa yhteistyökumppaneiden kanssa toiminnan sujuvuudesta ja raportoi nuorten edistymisestä tarvittaville tahoille muun muassa sosiaalityöntekijälle. Kokonaisuuden läpi vieminen onnistuneesti ja tuloksellisesti vaatii hyvää havainnointikykyä sekä kykyä huomioida sanattomatkin viestit nuorten käytöksestä. Tämä on tärkeää, jotta heitä on mahdollisuus auttaa kehittymään ja pääsemään mahdollisista tunnelukoista eroon. Kokonaisuuden rakentaminen on myös vahvistanut tietämystä vanhemmuuden tärkeydestä ja tarvittaessa sen tukemisesta, sillä kaikki rakentuu hyvän vanhemmuuden perustalle.

6.2 Koulutuskokonaisuuden testaus ja arviointi

Hankeen arvioimiseksi jokaisen osa-alueen vastuuhenkilölle on lähetetty sähköpostikysely sekä omasta osiosta että kokonaisuudesta. Heiltä on pyydetty omaan ammatilliseen osaamiseen peilaten palaute asioista, mitkä näkevät

hyvänä ja mihin toivoisivat muutoksia. Kurssin toimivuutta ei voi tässä vaiheessa arvioida käytännön palautteiden perusteella, sillä kurssin käytännön toteuttaminen ei ollut aikataulun puitteissa mahdollista. Toimivuuden arviointi jää ammattihenkilöstön kokemukseen pohjautuvan asiantuntija-arvioinnin varaan. Kurssi on mahdollista arvioida esimerkiksi jatkotutkimuksen kautta opinnäytetyönä, tai kehittää sitä saadun käyttäjäpalautteen myötä.

6.3 Opinnäytetyön eettisyys

Oikeustieteen tohtori Irma Pahlman sanoo päihde- ja mielenterveyspäivillä esittämässään materiaalissa, että eettisyyden haavoittuvimpaan ryhmään kuuluvat lapset. Lasten ääni ei kuulu tai sitä ei haluta kuulla. Lasten itsemääräämisoikeus tai oikeus autonomiaan saatetaan sivuttaa, varsinkin jos kyseessä on tahdonvastainen hoito. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta, niistä on pidettävä huolta, jotka eivät siihen itse kykene. Hän viittaa esityksessään myös teologian tohtori Martti Lindqvistiin. Lindqvistin mukaan olisi virhe kuvitella, että vain säätämällä uusia lakeja ja asetuksia sekä valvomalla niiden noudattamista voitaisiin luoda sosiaalisesti ja moraalisesti terve yhteiskunta, jossa kaikilla väestöryhmillä olisi suojattu ja tasa-arvoinen kohtelu. Sosiaalinen tietoisuus ja yhteisvastuu ei synny pakottamalla. (Aluehallintovirasto i.a..)

Sosiaalityön arvoihin liittyy se, että asiakas ymmärretään lähtökohtaisesti ajattelevana ja tavoitteita asettavana subjektina, yhdenvertaisena oman asiansa asiantuntijana. Häntä ei voi auttaa, jollei hän suostu autettavaksi. Vapautta eivät rajoita pelkästään kiellot ja rajoitukset, toiminta estyy myös silloin, kun resurssit puuttuvat. (Laitinen & Väyrynen 2011, 164.) Eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimuksen tulisi olla tutkittaville hyödyllistä ja rakentavaa. On helpompaa opettaa, millainen toiminta on väärin, kuin luoda ymmärrystä siitä, millaisten valintojen kautta tutkimus olisi eettisesti kestävä ja tutkimuksen kaikkia osapuolia hyödyntävää. Eettisen arviointikyvyn kehittyminen puolestaan vaatii arvokeskustelun sisällyttämistä opetussisältöihin läpi opintojen. (Rauhala & Vironkangas 2011, 246, 251.)

Kurssin eettiset ongelmat liittyvät uskontoon tai yleiseen asevelvollisuuteen. Viisitoista vuotta täyttänyt voi kuitenkin huoltajien kirjallisella suostumuksella itse liittyä uskonnolliseen yhdyskuntaan tai erota siitä. (Uskonnonvapauslaki i.a.) Tänä päivänä jokainen nuorimies käy kutsunnat läpi. Vakaumukseen vedoten asevelvollinen voi hakeutua siviilipalvelukseen tai vapautua kokonaan asepalveluksesta. (Siviilipalveluslaki i.a.). Kurssiin nämä osa-alueet ovat valikoituneet, koska noin 70% ikäluokasta suorittaa varusmiespalveluksen ja vain noin 7% siviilipalveluksen. (Eduskunta i.a.). Edellä mainittujen lukujen pohjalta näitä voidaan pitää yleisesti hyväksytyinä suomalaisina toimintatapoina ja kuuluvan suomalaiseen arvopohjaan. Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluu kaikista suomalaisista noin 80%. (Evankelisluterilainen kirkko i.a.).

Sosionomin (AMK) eettisiin osaamiskriteereihin kuuluu sosiaalialan ja ammattieettisten periaatteiden sisäistäminen ja sitoutuminen toimimaan niiden mukaisesti, sekä kyttävä ammattinsa edellyttämään eettiseen reflektioon. Sosionomin (AMK) tulee ottaa huomioon yksilön ainutkertaisuus ja toimia mahdollisista arvoristiriidoista huolimatta ammatillisesti oikein. Sosionomin (AMK) on kyttävä edistämään tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta omista arvoistaan huolimatta, sekä pyrittävä ehkäisemään huono-osaisuutta yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmasta. (Sosiaaliportti i.a.) Eettisyys näkyy myös kriittisenä asenteena vallitsevia käytäntöjä ja tarjottua tietoa kohtaan. Rakentava kriittisyys luo pohjan mahdollisimman hyvien ammattikäytäntöjen kehittämiseksi ja niiden jatkuvalla arvioinnille. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 11)

6.4 Opinnäytetyön luotettavuus

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkimuksellinen selvitys kuuluu tuotteen toteutustapaan. Tällä tarkoitetaan keinoja, joita koulutuksen sisällön hankkimiseksi on käytetty. Tietoa voidaan kerätä konsultoimalla asiantuntijoita ja tätä aineistoa käytetään samoin kuin lähdeaineistoa eli päättelyn ja

argumentoinnin tukena sekä tuomassa teoreettista syvyyttä. Konsultaatiot lisäävät teoreettisen osuuden luotettavuutta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 56-58.) Alkuperäisen suunnitelman ja yhteistyökumppanin muuttumisen vuoksi tämän opinnäytetyön tuotteena valmistunutta kurssia ei ole pystytty testaamaan käytännössä, muutoin kuin pyytämään yhteistyökumppaneilta palaute niin omasta kuin muidenkin vastaamasta osuudesta. Palaute on ollut rohkaisevaa ja kannustavaa ja antanut vahvistusta luomani kurssin tarpeellisuudelle ja käyttökelpoisuudelle.

Mikäli kurssi toteutetaan erillisenä kokonaisuutena, ovat eri toimijat tietoisia toistensa lähtökohdista. Toisille yhteistyö tämänkaltaisessa projektissa on luonnollista toimintaa yhteiskunnallisen aseman pohjalta ja toisille liiketoimintaa. Kukaan ei ole nähnyt tätä ongelmaksi yhteistyönonnistumisen kannalta. Kokonaisvastuu kurssista on vastaavalla ohjaajalla. Hinnoittelun omalta osuudestaan on ilmoittanut vain Martat ja se on 15,00 euroa yhdeltä kurssiosallistujalta kuhunkin osioon. KH Turva Oy:n hinnoittelua ei pystytä määrittämään tässä vaiheessa, koska siihen vaikuttaa ryhmän koko ja haastavuus, sillä se määrittää tarvittavien ohjaajien määrän. Johtoajatuksena on kuitenkin se, että avohuollon tukitoimet ovat aina yhteiskunnalle edullisempi vaihtoehto kuin nuoren sijoittaminen pois kotoa.

Plagioinnin vaara on aina olemassa, toisten hyviä ajatuksia tai ideoita otetaan omiin nimiin vastoin eettisiä pelisääntöjä (Vilkkä & Airaksinen 2003, 78). Tämän vuoksi osa tämän opinnäytetyön yhteistyökumppaneista ei ole halunnut julkaista tarkkaa kurssisisältöään suojatakseen omaa erikoisosaamistaan. Vastaavia kursseja en ole löytänyt ennaltaehkäisevänä työmenetelmänä aineiston keruun missään vaiheessa. Tarjolla olevat tukitoimet ovat olleet lastensuojelun jo huostaanotetuille nuorille esimerkiksi Umbrella-työkirja. (Sosiaaliportti i.a.) Opiskeleville tai jälkihuollon piiriin kuuluville on olemassa Nyytti ry:n kokoama Elämäntaitokurssi. (Nyytti ry i.a.)

6.5 Jatkotutkimushaasteet

Lyhyen aikavälin jatkotutkimushaaste on, miten koulutuksen sisältö vastaa käytännön tarvetta asiakkaiden näkökulmasta ja mitä muutoksia siihen olisi hyvä tehdä. Onko ensisijaisena toimintamuotona ajateltu vertaisryhmä paras oppimisympäristö näille nuorille vai olisiko tulokset parempia yksilöohjauksena. Olisiko hyvä jo alussa tehdä laajempi valikoima koulutuspalikoita, joista voi koota vielä tarkemmin suunnatun kokonaisuuden, vai olisiko tämä mahdollisuus jätettävä yksilöohjauksen työkaluksi. Työssäni olen kuullut kritiikkiä nuorten avohuollon tukitoimia kohtaan siitä, että toimintamuodot eivät tue kasvua ja kehitystä. Toiminta on usein mukavaa tekemistä, esimerkiksi keilausta ja elokuvia, eikä arjen haasteisiin puuttumista, kuten tämän kurssin sisältö mahdollistaisi.

Pitkän aikavälin jatkotutkimushaasteena on selvittää, onko kurssilla todellista vaikutusta arjen taitoihin ja antaako se toivottuja selviytymiskeinoja haastaviin tilanteisiin. Terveys- ja hyvinvoinninlaitoksen tilaston mukaan lastensuojelun avohuollon asiakkuuksien määrä kasvaa vuosittain (Terveys- ja hyvinvointilaitoksen i.a.). Tämän ilmiön pysäyttämiseen kaivataan yhteiskunnan alati haastavammassa taloustilanteessa uusia ja innovatiivisia keinoja.

7 POHDINTA

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos toteaa uutisessaan, että lasten ja nuorten ongelmien ehkäisy on aloitettava hyvissä ajoin ja lasten tilanteeseen pitää aina kiinnittää huomiota, jos vanhemmilla on ongelmia. Sosioekonominen ja alueellinen eriarvoisuus lisäävät lasten riskiä ajautua ongelmiin. Tulosten mukaan ongelmat periytyvät sukupolvelta toiselle. Lasten ja nuorten hyvinvointi kulkee käsi kädessä vanhempien koulutuksen ja sosioekonomisen aseman kanssa. Vanhempien terveydelliset ongelmat vaikuttavat myös lasten hyvinvointiin. Pahoinvointi siirtyy perintönä lapsuudenkodin arvojen ja asenteiden mukana uudelle sukupolvelle. Kodin antaman mallin merkitystä lapsen ja nuoren kasvun ja kehityksen turvaajana ei voi liikaa painottaa, sillä hyvinvoinnin lähtökohtana on toimiva hyvä arki. Jos tämä on vaarantunut vanhempien ongelmien vuoksi, olisi lapsille tarjottava riittävää apua jo hyvissä ajoin eikä liian myöhään niin kuin valittavasti nykyään hyvin usein käy. (Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos i.a.)

Television ajankohtaisohjelmassa 45min siivousalan yrittäjä peräänkuuluttaa merkittävää seikkaa, kotoa opittua mallia. Yrittäjä Kaisa Piipponen on aloittanut työt nuorena satamatyöläisenä ja on saanut työnteon mallin omalta äidiltään. Hän korostaa, ettei ole olemassa "paskaduunia". Kaikki on kiinni omasta asenteesta ja arvostuksesta. Hän toteaa, että kaikki lähtee kotoa. Vanhemmat, jotka ovat olleet koko elämänsä työttömänä eivät voi opettaa lapsilleen vastuuntuntoa ja työn tekemisen tärkeyttä. Rientoihin riittää voimat, mutta työn tekemiseen ei. Nuorilla pitää olla Finnairin johtajan palkka ja töihin tullaan jos tullaan. Vaaditaan paljon, muttei olla valmiita tekemään töitä. Sisukkuus ja sitkeys on kadonnut tämän päivän nuorista, ryhti on hukassa. (45 minuuttia/MTV3 i.a.) Hyvinvointiyhteiskunta on mielestäni osaltaan tähän itse syyllinen, koska kaikkeen vaikuttaa vapaatahto. Jos ei halua ei ole pakko. Kuitenkin tuo opittu tai nähty malli syrjäyttää yhteiskunnasta. Halutaan olla vapaamatkustajana, kuten Anna Perho on blogissaan ilmaissut nykyajan lapsilla on keisarin oikeudet ja kastemadon velvollisuudet. (Yle i.a.).

Sosiaali- ja terveysalan asiantuntijalaitoksen yhteenliittymä SOTERKO on selvityksessään pohtinut politiikan mahdollisuuksia lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä. Selvityksestä nousee esiin peruspalvelut ja ehkäisevään työhön ohjattavat riittämättömät resurssit niin perheiden palveluissa kuin perusopetuksen oppilashuollossa. Varhaisen tuen katsotaan mahdollistavan lastensuojelutarpeen vähenemisen. Työelämästä on tullut tulo- ja onnistujakeskeistä ja tämä osaltaan vaikeuttaa eritystukea tarvitsevien pääsemisen työelämään. Nykyistä oppisopimusmallia ehdotetaan muokattavaksi niin, että se sopisi myös heikommin koulutetuille. Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten on tärkeä saada onnistumisen kokemuksia, jotteivät he lannistu kotiin ja lakkaa yrittämästä. Tällä hetkellä käytettävien menetelmien vaikuttavuudesta on niukasti tarjolla tietoa, kehityshankkeita ja uusia malleja on paljon, mutta harva niistä vakiintuu toimintatavaksi. Vaikuttavuuden arvioinnin lisäksi olisi syytä kiinnittää huomiota tekijöihin, jotka suojaavat lapsia ja nuoria syrjäytymiseltä. (Valtioneuvosto i.a.)

Kämäräinen ja Paavilainen tutkivat syrjäytymistä opinnäytetyössään, jossa todetaan syrjäytymisen olevan todellinen tila kun heikosta tai huonosta asemasta tulee pysyvät olotila tilapäisen sijaan. Yhden nuoren syrjäytyminen maksaa yhteiskunnalle noin miljoona euroa. Ennaltaehkäisyssä pyritään tunnistamaan ennakoita mahdolliset heikot kohdat ja puuttumaan niihin. Kämäräinen ja Paavilainen näkevät koulutuksen merkityksen merkittävänä ehkäisevänä tekijänä. Heidän kokemuksen mukaan siihen vaikuttavat jo aiemmat elämän tapahtumat vähättelemättä koulutuksen ja opiskeluyhteisön merkitystä sosiaaliselle selviytymiselle. (Kämäräinen & Paavilainen 2012, 24-28.) Alamartimon ja Impolan (2009, 24-27) pro gradu -työssä syrjäytyneet jaetaan viiteen tyyppiin: selviytyjiin, karsiutujiin, syrjäytymisvaarassa oleviin, syrjäytyjiin ja karitaatioon (ammattiasiakkuus). Karsiutujat ja syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ovat tämän opinnäytetyön ensisijaisia kohteita; he voivat selvitä vähäisen tuen avulla. Karsiutujat tarvitsevat sitä todennäköisesti vähemmän kuin syrjäytymisvaarassa olevat. (Alamartimo & Impola 2009, 24 -27.)

Sanna Lehto tuo opinnäytetyössään esiin, että vaikeissakin kasvuoloissa kasvaneilla lapsilla on mahdollisuus selvitä traumaattisista tapahtumista. Selviytymistä vie eteenpäin itse lapsi, mutta myös tukena olevat turvalliset aikuiset. Turvallinen aikuinen voi tulla nuoren kannalta yllättävältä suunnalta. Se voi olla joku tilanteeseen puuttuneista auttajista. Työssä tuodaan esiin etteivät nuoret välttämättä koe auttajia myönteisessä valossa, vaan kokevat hyvinkin kielteisiä ajatuksia heitä kohtaan. (Lehto 2008, 8-9.)

Nuoret eivät ole automaattisesti syrjäytyneitä, vaikka heillä on haasteita arjessa. Heillä ei vain ole tarvittavia välineitä toimia toisin. Kaikki tutkimukset osoittavat vanhemmuuden merkityksen hyvän kasvualustan luojana. Mistä johtuu, että kuitenkin kevyempään tukeen kuten avohuollon tukitoimiin ei olla valmiita sijoittamaan? Kun tulee kiireellisen sijoituksen tarve, taloudelliset resurssit ovat pakko löytyä. Aikaisemmin voi vaikuttaa, kun se on vapaaehtoista. Nuoret ottavat asioita vastaan tuolloin eri tavalla kuin sijoitettuna tai jälkihuollettavana. Hyvän elämän kulmakivet –kurssin tarkoitus on antaa positiivisia oppimiskokemuksia ja uskoa omiin kykyihin. Konkreettisen tekemisen kautta nuorille jää muistijälkiä. He muistavat miten ikkunat pestään tai pitsapohja leivotaan, koska ovat sen itse tehneet ainakin kerran. Nuori kaipaa aikuisen huomiota ja tukea, tällä kurssilla hän saa kokemuksia myös aikuisista, jotka ovat läsnä. Läsnä, siksi koska välittävät oikeasti.

Henkilökohtaisena oppimiskokemuksena tämän opinnäytetyön työstäminen on ollut kasvattava kokemus, olen päässyt vastakkain omien heikkouksien kanssa. Palautteen vastaanottamista on opeteltu ja omia tunteita käsitelty. Huolekseni on noussut havainto, että olen menettänyt äidinkielen osaamisen. Sanavarastoni ja ilmaisuni on laaja ja rönsyävä. Lukijan roolin vaikeus tahtoo unohtua, sillä hän ei ole minun pääni sisällä katsomassa samaa dokumenttia valmiista tuotteesta. Opinnäytetyön tekeminen herätti jo hetkeksi kadonneen halun kirjoittaa ja tutkia asioita. Kunhan joku muu vain tekee sen pilkuntarkan osuuden.

LÄHTEET

Adams, Linda 1999. Ole paras itsesi! Helsinki: LK-KIRJAT.

Alamartimo, Minna ja Impola, Minna 2009. Perhekoti nuoren kasvuympäristönä. Kokonaisvaltaisen kasvun tukeminen ja syrjäytymisen ehkäisy perhekodissa. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Luokanopettajan koulutus. Pro gradu -työ.

Aluehallintovirasto i.a. Eettisyys luento mielenterveys- ja päihdekoulutuksessa Rovaniemellä. Pahlman, Irma. Viitattu 28.3.2013 http://www.avi.fi/fi/virastot/lapinavi/Ajankohtaista/Tapahtumatjakoulutukset/Koulutusmateriaalit/Documents/17.-18.11.10%20Rovaniemi,%20Lapin%203.%20Mielenterveys-%20ja%20p%C3%A4ihdep%C3%A4iv%C3%A4t/Eettisyys_2010_11_17.pdf.

Bandura, Albert 1977. Social Learning Theory. Englewood Cliffs N J: Prentice Hall.

Bandura, Albert 1997. Self-Efficacy. The exercise of control. New York: W.H. Freeman and Company.

Bandura, Albert 2002. Sosiaalis-kognitiivinen teoria. Teoksessa Ross Vasta (toim.) suom. Anne Toppi. Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. Kuopio: Oy UNIpress Ab, 18.

Cacciatore, Raisa; Korteniemi-Poikela, Erja & Huovinen, Maarit 2009. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Tampere: Juvenes Print Oy.

Diakoniatyön asiakasesite. Kempeleen seurakunta 2013.

Dunderfelt, Tony 1998. Henkilökemia. Yhteistyö erilaisten ihmisten välillä. Söderkulla: Dialogia Oy.

Eduskunta i.a. Asevelvolliset osana yhteiskuntaa. Viitattu 28.3.2013 http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/kk_622_2012_p.shtml.

Evankelis-luterilainen kirkko i.a. Tulevaisuusselonteko. Viitattu 28.3.2013 [http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/3837DC6FD4244BDCC22577A50043E500/\\$file/Tulevaisuusselonteko_t%E4ysistunnolle_21092010\[1\].pdf](http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/3837DC6FD4244BDCC22577A50043E500/$file/Tulevaisuusselonteko_t%E4ysistunnolle_21092010[1].pdf).

- Helin, Matti; Hiilamo, Heikki & Jokela, Ulla 2010. Diakoniatyö. Asiakkaan palveluksessa. Helsinki: Edita.
- Honkamaa, Sakari 2013. Asevelvollisuus kansalaisoikeutena. Kuka kasvattaa, kuka kouluttaa? Sotilaskoti 1/2013, 14-15.
- Hellsten, Tommy 1999. Vanhemmuus – vastuullista vallankäyttöä. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Ihalainen, Jarmo ja Kettunen, Terttu 2011. Turvaverkko vai trampoliini sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: WSOYpro.
- Juusola, Mervi 2012. Levottomat aivot ADHD ja Asperger vahvuuksina. Helsinki: Otava.luy4
- Kajaanin ammattikorkeakoulu i.a. Tuote ja tuotteistaminen/toiminnallinen opinnäytetyö yleensä. Viitattu 29.3.2013 <http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Tuotteistaminen>.
- Kelttikangas-Järvinen, Liisa 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Helsinki: WSOY.
- Kekoni, Taru; Kitinoja, Manu & Pösö, Tarja 2008. Erityinen huolenpito koulukodeissa. Helsinki: Valopaino Oy.
- KH Turva Oy i.a. Viitattu 29.3.2013 <http://www.khturva.fi/index.php>.
- Kinnarinen, Tero 2013. Koulutuspäällikkö. Kainuun Prikaati. Kajaani. Sähköpostiviesti 13.1.2013, 18.1.2013, 21.1.2013 Vastaanottaja Anneli Nieminen. Tulosteet tekijän hallussa.
- Kitinoja, Manu 2004. Koulukoteihin sijoitetut lapset lapsityypeinä. Teoksessa Janhukainen, Markku; Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Hakapaino Oy
- Klosko, Janet S; Young Jeffery E. 2012. Avaa tunnelukkosi. Vapaudu elämään täydesti. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten 2010. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak.
- Kolehmainen, Kimmo 2013. Turvallisuuskouluttaja. KH Turva Oy. Oulu. Henkilökohtainen tiedonanto 24.1.2013.
- Kronqvist, Eeva-Liisa ja Pulkkinen, Minna-Leena 2007. Kehityopsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.

- Kämäräinen Ville ja Paavilainen Sauli 2012. Joukkovoima. Toimintaryhmämalli ammattikoulutuksen aloittaville opiskelijoille. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diakonia, kristillinen kasvatus ja nuorisotyö (ylempi AMK) ja Mikkelin ammattikorkeakoulu. Yhteisöpedagogi (ylempi AMK). Opinnäytetyö.
- Laitinen, Merja ja Väyrynen, Sanna 2011. Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Lehto, Sanna 2008. Itsenäistyvän nuoren jälkihuoltomalli Haapajärven sosiaalitoimen lastensuojelussa. Lahden ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Leino, Anna-Liisa & Leino Jarkko 1990. Oppimistyyli teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Leinonen, Outi 2013. Erityisnuorisotyönohjaaja. Oulun evankelis-luterilainen seurakunta, diakoniset erikoispalvelut. Oulu. Henkilökohtainen tiedonanto 22.1.2013, 13.2.2013 ja 5.4.2013.
- Lämsä, Anna-Liisa (toim.) 2009. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Martat i.a. Järjestö info. Viitattu 29.3.2013. <http://www.martat.fi/info/jarjesto/>.
- Mäkinen, Anniina ja Teelmäki, Sini 2009. Lastensuojelulaitoksissa asuvien nuorten kokemuksia arjen hallinnasta. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosiaalipedagoginen suuntautumisvaihtoehto. Opinnäytetyö
- Mäntysaari, Mikko 2006 Syrjiikö sosiaalityö? Teoksessa (toim.) Helne, Tuula ja Laatu, Markku. Vääryyskirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 115-117
- Niemi, Riikka 2006. Kuka pelkää kotiäitiä. Teoksessa Tuula Helnen ja Markku Laadun (toim.) Vääryyskirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 176-178
- Nupponen, Ritva 1973. Mallioppiminen ja sosiaalisten mallien vaikutukset. Tampereen Yliopiston Psykologian laitoksen tutkimuksia 40/1969.
- Nyytti ry 2010 i.a. Elämäntaitokurssi. Viitattu 30.3.2013. <https://www.nyyti.fi/elamantaitokurssi/>. Tuloste tekijän hallussa.
- Opinto.net i.a. 2013. Mallioppiminen (sosiaalinen oppiminen). Viitattu 16.3.2013 <http://www.opinto.net/web/parser.php?sec=psyk&page=kogni-002-2>
- Oppimisvaikeus i.a. 2013 Viitattu 17.3.2013. http://www.oppimisvaikeus.fi/index.php?k=113669&hakustr=muistij%E4lki#a_113669

- Oulun kriisikeskus i.a. Kriisikeskuksen esittely. Viitattu 29.3.2013
<http://www.oulunkriisikeskus.fi/kriisikeskus>.
- Oulun seurakunnat i.a. Erityisnuorisotyön esittely. Viitattu 29.3.2013
<http://www.oulunseurakunnat.fi/prime174.aspx>.
- Pirkola, Marja-Leena 2013. Erikoisneuvoja. Pohjois-Pohjanmaan Martat ry. Oulu. Henkilökohtainen tiedonanto 15.1.2013
- Pouta, Tiina 2013. Johtaja. Oulun kriisikeskus. Oulu. Henkilökohtainen tiedonanto 31.1.2013.
- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Kirjapaja.
- Rauhala Pirkko-Liisa ja Vironkangas, Elina 2011. Sosiaalityön tutkimuksen, etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Rautiainen, Mari (toim.) 2001. Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Helsinki: Kuntaliitto.
- Rytkönen, Marjo & Hätönen, Heljä 2007. Näkökulmia oppimiseen. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Räty, Tapio 2012. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- Seppälä, Sanna ja Seppänen, Heidi 2010. Aikuisten oikeesti K-18. Materiaalipaketti itsenäistyvien nuorten toimintaan seurakunnassa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Sinkkonen, Jari 2009. Elämäni poikana. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Siviilipalveluslaki i.a. 28.12.2007/1446. Viitattu 25.3.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071446>
- Sosiaaliportti i.a. Sosionomi (AMK) osaamisvaatimukset. Viitattu 29.3.2013
[http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi-sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/)
- Sosiaaliportti i.a. Työmenetelmät, Umbrella työkirja. Viitattu 30.3.2013
[http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/itsenaisen_elaman_abc_umbrella/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/FI/lastensuojelukasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/itsenaisen_elaman_abc_umbrella/).

- Tervämäki, Paula 2001. Vanhemmuuden roolit ja nuoren itsenäistymisen vaihe. Teoksessa Mari Rautiainen (toim.) Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a. Lastensuojelu 2011, tilastoraportti liitteineen. Viitattu 30.3.2013
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tilastot/aiheittain/lasten_sosiaalipalvelut/lastensuojelu.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a. Syrjäytymisen ehkäisy on aloitettava varhain kaikissa arjen kehitysympäristöissä. Viitattu 3.2.2013.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/uutinen?id=32574
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a. Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen – toimintamalli. Viitattu 5.5.2013.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/tyokalut/aikalisa
- Tikkala, Hannu 2013. Vankeja jo kolmannessa polvessa. Kaleva 13.3.2013 2K1
- Timo 2007. Kotini kylmyys jäädettiin minut. Teoksessa Kaarina Määttä (toim.) Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Kirjapaja, 208-219.
- Timonen-Kallio, Eeva 2010. Umbrella –käsikirja. Itsenäisen elämän ABC. Sysmä: Kansiopalvelu Oy.
- Turun yliopisto YVI i.a. Mallioppiminen. Viitattu 16.3.2013.
<http://www.yvi.fi/sanakirja/252-mallioppiminen-modelling-social-learning>. Tuloste tekijän hallussa.
- Uskonnonvapauslaki i.a. 6.6.2003/453. Viitattu 25.3.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453>
- Valtioneuvosto i.a. Selvitys: Miten politiikkatoimet vähentävät lasten ja nuorten syrjäytymistä. Viitattu 16.3.2013
<http://valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?oid=378798>. Tuloste tekijän hallussa.
- Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Yle i.a. Anna Perho: Työkaverini, läski sika. Viitattu 5.5.2013
http://yle.fi/uutiset/anna_perho_tyokaverini_laski_sika/6572450
- 45 minuuttia: Nuorten rekrytoimiminen siivousalalle on vaikeaa. Suomi 2013. Ohjaaja Jouni Jalasjoki. Toimituspäällikkö Jussi Eronen. Tuottaja Tero Koskinen. Vastaava päätoimittaja Merja Ylä-Anttila. Esitetty 30.1.2013 MTV3.